Jaargang 12 no 1 januari 2005

Nader Bekeken

In dit nummer o.a.

Kroniek
Bemoedigende woorden
Licht op de kandelaar

Thema
Waarom een belijdenis?
Confessioneel, niet confessionalistisch

Rondblik
Een opmerkelijk Amerikaans initiatief in 1941

Gemeentebreed
Geroepen tot het ambt?

Boek van de maand
Het goed recht van gelovige Kelten

Persrevue
Welk fundamentalisme is het meest bedreigend?
De tien geboden in de morgendienst

Want ik ben door de wet voor de wet gestorven om voor God te leven. Met Christus ben ik gekruisigd, en toch leef ik, (dat is,) niet meer mijn ik, maar Christus leeft in mij. En voor zover ik nu (nog) in het vlees leef, leef ik door het geloof in de Zoon van God, die mij heeft liefgehad en Zich voor mij heeft overgegeven.

(Galaten 2:19,20)

Een prachtige beschrijving van onze verbondenheid met Christus en van ons innerlijk leven! Hier gaat Paulus de diepte in. Alle uiterlijkheid valt weg. Hiér komt het op aan: op de mystieke band met onze Heiland die 'in ons' leeft. Zo wordt de tekst hierboven inderdaad nogal eens gebruikt. Als een uitspraak over ons nieuwe leven en de bron daarvan in de gemeenschap met Christus.

Het *is* ook een heel intiem en persoonlijk woord! Geen misverstand daarover! De Schrift blijft niet aan de buitenkant van ons leven staan. Het gaat over en om ons hart! Maar Paulus' woord in Galaten 2 is geen *losse* uitspraak. Het staat in een heel concreet verband. En daarin wordt duidelijk dat de betekenis van dit woord nog verder reikt. En ook directe consequenties heeft voor ons samenleven in de kerk.

De wortel van christelijk samenleven

Het probleem in Galatië

Een belangrijke vraag voor het begrijpen van de brief aan de Galaten is: wat was er in de gemeenten in Galatië aan de orde? Wat speelde daar eigenlijk? Voor een antwoord op die vraag verkeren we in de gelukkige omstandigheid dat we kunnen verwijzen naar twee boeken van J. van Bruggen: zijn commentaar op Galaten (*Galaten. Het goed recht van gelovige Kelten*) en zijn boek over Paulus (*Paulus. Pionier voor de Messias van Israël*). In het vervolg ontlenen we daar heel wat aan, zonder dat steeds exact te verantwoorden.

Vaak wordt gedacht dat Paulus in de brief aan de Galaten reageert op dwaalleraars die vonden dat mensen buiten Israël, *om behouden te worden*, de joodse wet en de besnijdenis moesten onderhouden: de dwaalleer van het *judaïsme*. Wie behouden wil worden, uit welk volk hij ook komt, moet zich laten besnijden en de joodse wet onderhouden, inclusief de spijswetten en andere

Schriftlicht **P. Niemeijer**

Nader Bekeken *colofon*

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 keer per jaar.
De Stichting geeft tevens een serie Cahiers uit tot versterking van het gereformeerde leven.

Dagelijks Bestuur van de Stichting Woord en Wereld
Ds. P.L. Storm, voorzitter
Mr. A. Niemeijer, secretaris
A. Vreugdenhil, algemeen adjunct
W.A. Dreschler, penningmeester

Redactie Nader Bekeken
Dr. H.J.C.C.J. Wilschut, eindredactie
Drs. H.J. Boiten
Dr. A.N. Hendriks
Drs. J.W. van der Jagt
Ds. P.L. Storm
M.J.A. Zwikstra-de Weger

Redactiesecretariaat
Dr. J. Kooistra
Hemsterhuislaan 3, 9752 NA Haren
Tel/fax 050 - 5344508
E-mail: jkooistravis@hetnet.nl

Medewerkers Nader Bekeken
Ds. J. Beekhuis, Zeewolde
Ds. C. van den Berg, Amersfoort
Ds. H. van den Berg, Berkel en Rodenrijs
Drs. L. Bezemer, Wezep
Drs. F.J. Bijzet, Emmen
A.C. Breen, Armadale, WA
Drs. J.J. Burger, Axel
Drs. A. Capellen, Rotterdam
Prof. drs. D. Deddens, Hoogeveen
Prof. dr. K. Deddens, Hoek
Dr. ir. H.B. Driessen, Hengelo
Ds. H. Drost, Houten
Ds. K. Folkersma, Spakenburg
Ds. G.E. Geerds, Ommen
Ds. H. Geertsma, Zuidhorn
Drs. B.P. Hagens, Soest
Ds. M. Heemskerk, Nijkerk
Drs. P.A. Heij, Soest
Drs. A. Kamer, Hoogland
Prof. J. Kamphuis, Ommen
Ds. R. Kelder, Nijkerk
Ds. J.H. Kuiper, Assen
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
A. van Leeuwen, Papendrecht
Drs. H. van Leeuwen, Berkel en Rodenrijs
Drs. M. Nap, Leerdam
Ds. P. Niemeijer, Den Helder
Prof. dr. F. van der Pol, Hattem
Ds. R.Th. Pos, Ommen
Ds. P. Schelling, 's-Hertogenbosch
G.J. Schutte, Zeist
Ds. M.H. Sliggers, Hoevelaken
G. Slings, Papendrecht
J. Veenstra, Emmen
E.A. de Visser-Oostdijk, Hamilton, Can.
Ds. J. Wesseling, Ede
Ds. Joh. de Wolf, Amersfoort
Ds. G. Zomer Jzn, Hoogland

Vormgeving, fotografie: Studio Bert Gort ¯•„ Leek
Internet: www.woordenwereld.nl
Druk en Administratie: Scholma Druk bv, Postbus 7, 9780 AA Bedum. Telefoon 050-301 36 36

Cd: Nader Bekeken is ook op cd verkrijgbaar. Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden en Slechtzienden, postbus 131, 3850 AC Ermelo, tel. 0341-565499.

Abonnementen: Postbus 7, 9780 AA Bedum, Telefoon 050-301 36 36. E-mail: woordenwereld@scholma.nl

Abonnementsprijs	**acceptgiro**	**machtiging**
	31,25	**30,50**
Nader Bekeken, tevens abonn. op de cahiers	**27,50**	**24,75**
Studenten Nader Bekeken	**14,75**	**13,75**
Cahiers	**6,65**	**6,65**
Losse verkoop cahiers	**8,75**	**8,20**

Abonnees die cahiers nabestellen: 6,65 + porto
Bankrekening 39.50.36.046 Hardinxveld-Giessendam.
Het abonnement loopt per kalenderjaar; opzeggen voor 1 december.
ISSN 1380 - 3034

oudtestamentische voorschriften.

Het is absoluut waar dat die kwestie de gemoederen danig verhit heeft in de tijd van de apostelen. Alleen, die twist is beslecht in Handelingen 15 op een vergadering in Jeruzalem! Toen is uitgesproken dat christenen uit volken buiten Israël de last van de *joodse* wet niet mag worden opgelegd. Bekeerde heidenen moeten zich onthouden van hun oude afgoderij en allerlei praktijken die met die afgoderij samenhangen, maar ze hoeven om behouden te worden, niet op de joodse manier Christus te dienen: met besnijdenis, spijswetten en wat er verder aan bijzondere bepalingen in de wet van Mozes staat.

Dát geding was dus beslecht. Voortaan mocht niemand meer doen alsof je om behouden te worden eigenlijk als een Jood moest leven. De brief van Paulus aan de Galaten stamt uit een *latere* tijd. Dan speelt inmiddels een andere kwestie. In Galatië wordt door dwaalleraars vanuit een ander oogmerk het onderhouden van de besnijdenis en de joodse wet gepropageerd. Het heeft te maken met intimidatie van joodse zijde.

Om dat te begrijpen, moet u weten dat de Joden die geen christen waren, hun christelijke volksgenoten niet meer zuiver op de joodse graat vonden. Moet je kijken, zeiden ze, zelf houden die christenen uit de Joden dan misschien nog wel de wet, maar ze gaan om met heidenen die zich niets van de besnijdenis en de spijswetten aantrekken! Dat onze volksgenoten christen zijn en in Jezus geloven, - nou goed, dat is niet onze keuze, maar dat kán nog. Maar dat ze gewoon omgaan met onbesnedenen en aan hun tafels mee-eten met al die onreine spijzen, dat kán niet en dat mág niet. Daarmee verloochenen ze hun Jood-zijn en verontreinigen ze zich! Daarmee leven ze als heidenen. En ze lieten niet na hun christelijk geworden volksgenoten daarop aan te spreken en ze onder druk te zetten.

Kennelijk hadden deze Joden met hun intimidatie bij een aantal christenen uit de Joden succes, want er zijn christenen uit de Joden die ervoor kiezen afstand te bewaren tot hun christelijke broeders uit de volken buiten Israël. Of... die heidenchristenen moeten net als zij de joodse wetten onderhouden (besnijdenis, spijswetten etc). Paulus zegt in hoofdstuk 6 dat ze de heidenchristenen tot besnijdenis dwingen, niet omdat dat de enige weg tot behoud zou zijn, maar 'omdat ze zelf niet vervolgd willen worden vanwege het kruis van Christus'. Ze willen tegenover hun volksgenoten hun gezicht bewaren. Ze willen kunnen roemen op hun heidenchristelijke contacten, die toch echt geen barbaren zijn. Daarom willen ze dat hun van oorsprong heidense broeders de joodse wet onderhouden.

Paulus herinnert eraan dat zelfs Petrus in Antiochië een keer in deze valkuil is gestapt (vers 11-14). Petrus: de man die als eerste het huis van een niet-Jood binnenging, dat van de Romein Cornelius, en hem en zijn gezin niet besneed, maar doopte. Petrus: de man die er op de vergadering in Jeruzalem (Hand. 15) ook aan meegewerkt had, dat uitgesproken werd dat mensen uit andere volken geen Joden hoefden worden voor hun behoud. Petrus: de man die rustig at met de christenen uit de heidenen aan één tafel. *Totdat* sommigen uit de kring van Jakobus kwamen (Gal. 2:12). Toen trok hij zich terug van de tafel waaraan hij zat en zonderde hij zich van hen af 'uit vrees voor de besnedenen'. Hij was bang voor zijn onchristelijke volksgenoten en wilde geen verkeerde indruk bij hen wekken. Maar zijn angst voor zijn volksgenoten brak wel de gemeenschap stuk met zijn christelijke broeders en zusters van buiten Israël! Hij ging aan een ander tafeltje zitten. En met hem mee trokken ook andere christenen uit de Joden zich terug van de gemeenschappelijke tafel. Zelfs Barnabas, zegt Paulus, die toch zoveel zending onder de heidenvolken had bedreven en zo goed wist hoe het zat. De gemeenschap in de kerk werd verbroken vanwege angst voor intimidatie!

Dát is dus het probleem: niemand ontkent dat christenen van buiten Israël *behouden* worden zonder besnijdenis en spijswetten. De vraag is: kun je als Jood met ze ómgaan en aan één tafel met ze zitten? Ze eten toch onreine spijzen? Wat zullen je volksgenoten zeggen, als jij met onbesnedenen omgaat en eet? Dat kan toch alleen als die heidenen bereid zijn de joodse regels aan te houden?

Het is hierop dat Paulus ingaat! En dat doet hij diepgaand en principieel. Want uiteindelijk wordt hier een ander evangelie gebracht. Toch weer de besnijdenis en de joodse wet - al is het dan ook uit een andere invalshoek! En de Galaten hebben zich nota bene door dit andere evangelie laten betoveren. Laat ze toch op hun hoede zijn, opdat ze niet hun vrijheid in Christus prijsgeven.

Vers 15-18

Paulus gaat in de verzen 15 en volgende door over zijn conflict met Petrus in Antiochië. Wij, zegt Paulus tegen Petrus, jij en ik (zie de commentaren van Greijdanus en van Van Bruggen) zijn geboren Joden. Wij zijn van geboorte geen zondaars uit de volken, geen barbaren verstoken van God en van Gods wet. Integendeel, wij kregen een heilige opvoeding in het klimaat van de H_§_ en zijn dienst. Maar wij hebben geleerd dat niet de joodse wet ons het behoud bracht. Daarvoor was Christus nodig. Nietwaar, Petrus, dat hebben wij toch geleerd?! Er is geen behoud, hoe zorgvuldig je ook naar de wet leeft. Behoud kwam er voor ons pas met *Christus*, door het geloof in Hem. Doordat Hij kwam en voor onze schuld betaalde, kwam er vrijspraak. Zo is het toch bij ons persoonlijk gegaan?! Niet in de joodse wet die we van huis uit kenden, maar pas door ons geloof in Christus Jezus vonden wij het leven! Waarom hang je dan zo aan de wet, aan de besnijdenis en aan de spijswetten?! En doe je alsof dat toch eigenlijk je ware is?! Die wet bracht toch geen leven of behoud (vs. 16)?

O zeker, zegt Paulus, ik ken het verwijt ook wel dat ons van joodse zijde gemaakt wordt: jullie zoeken je behoud in Christus en vinden vervolgens dat je je van de wet niets meer hoeft aan te trekken en dat je mét en áls een heiden kunt leven. Mooie Christus is dat! Die zorgt ervoor dat jullie kunnen leven als barbaren zonder God en zonder wet! Je gaat met heidenen om die de wet niet onderhouden. Zo wordt van joodse zijde geredeneerd. Maar, zegt Paulus verontwaardigd, zo is het absoluut niet. Dat weet jij ook, Petrus: Christus is toch geen dienaar van de zonde? Dat te beweren zou toch godslasterlijk zijn (vs. 17)?! Weet je wat 'zonde' is? Niet wat *Christus* deed. Maar wat *jij* doet en wat *ik* zou doen als we iets wat we eerst hebben afgebroken, vervolgens weer gaan opbouwen! En dat is, Petrus, wat jij eigenlijk doet (Greijdanus, Van Bruggen). Je hebt eerst de muur tussen christenen uit de Joden en uit de volken afgebroken: de poort van het behoud staat voor beiden open. En die poort is: Christus en Christus alleen. En niet: Christus en de wet. Maar wat je nú doet, is: de muur tussen christenen uit de Joden en uit de heidenen weer optrekken! Want ook al kunnen ze beiden zalig worden, je schept wel weer afstand tussen hen! Je wilt niet met ze aan tafel zitten. Uit angst voor intimidatie. Je doet alsof die christenen uit de volken zonder joodse wet eigenlijk niet deugen. Je laat je intimideren door Joden die niet in Christus geloven!

De joodse wet

En dan gaat Paulus over zichzelf spreken. Over zijn eigen levensgang. En over zijn verleden.

Petrus kan weten hoe Paulus aanvankelijk op joodse wijze voor de wet leefde. Hij was een leerling van de grote rabbi Gamaliël. Hij was doorkneed in de wet. En vervuld van ijver om ernaar te leven. Hij zette zich in om ieder die *niet* naar de wet leefde en christen werd, voor de rechter te slepen. Maar in zijn ijver voor de wet was hij door God tegen de grond geworpen, onderweg naar Damaskus. Stilgezet. En op een *ander* spoor gebracht dan dat van de wet. Toen was hij voor God gaan leven. Al ijverend voor de joodse wet, was hij juist voor die wet gestorven. Hij hield op met zijn oude leven voor de wet. Om goddeloos en onheilig verder te leven, puur naar eigen smaak en inzicht? Nee, om nu pas echt voor God te gaan leven! Paulus kan het nog sterker zeggen: hij is met Christus gekruisigd en nu leeft hij niet meer zelf, maar Christus leeft in hem.

Paulus herinnert Petrus aan de kruisiging van Christus. Christus is niet aan een ongeluk overleden, of aan een ziekte, of aan een lynchpartij. Hij is *gekruisigd*. Officieel. Uit naam van de joodse wet! Hij werd gedood door die wet. En diezelfde wet wees Hem aan als een vervloekte. Want dat was een gehangene, een kruiseling, toch? Een door God gevloekte. Daartoe leidde de joodse hantering van de wet: Christus een gevloekte, een crimineel, een outcast. Maar *wij*, Petrus, jij en ik, wij kennen Hem toch als de Levende en de Verhoogde?! Als onze Heiland?! Wij kennen Hem toch als Degene die ons heeft liefgehad en Zich voor ons heeft overgegeven?! En wij leven toch dóór Hem en vóór Hem?!

Als ik kijk naar Christus' kruis, zegt Paulus, dan knap ik daarom af op die door de Joden gehanteerde wet! Want die wet in hun handen bracht mijn gezegende Heiland aan het kruis! En wees Hem aan als een gevloekte! Dan leef ik voortaan toch niet meer voor die joodse wet, maar voor Hem? Door die

Nader Bekeken *inhoud*

Schriftlicht
De wortel van christelijk samenleven 1
P. Niemeijer

Kroniek
Bemoedigende woorden 5
Licht op de kandelaar 6
Vrijmaking in studie 7
J.W. van der Jagt

Thema I
Waarom een belijdenis? 10
A.N. Hendriks

Thema II
Confessioneel, niet confessionalistisch 13
A.N. Hendriks

Column
Koning Kind 16
R.Th. Pos

Rondblik
Een opmerkelijk Amerikaans initiatief in 1941 17
A. van Leeuwen

Gemeentebreed
Geroepen tot het ambt? 19
H. Walinga

Korte boekbespreking
De Tien Geboden in de 17e eeuw 21
H.J. Boiten

Boek van de maand
Het goed recht van gelovige Kelten 22
W.F. Wisselink

Gedicht
Erwtensoep, Ingmar Heytze 25
G. Slings

Persrevue
Welk fundamentalisme is het meest bedreigend? 26
De tien geboden in de morgendienst 28
Wees toch voorzichtig! 31
P.L. Storm

Register jaargang 11 - 2004 I
Trefwoordenregister II
Personenregister IV
Beknopt tekstregister IV

wet ben ik voor die wet gestorven. Ik laat niet meer door die wet, maar door Hem de grenzen trekken in mijn leven! *Hij* bepaalt met wie ik samenleef in de kerk, en van wie ik afstand houd!

Christus leeft in mij

En dan stoot Paulus nog dieper door. Een rechtgeaard Jood moest niets van een kruiseling hebben. Dat was een crimineel, een door God vervloekte, een zondaar en outcast. Daar hield je je verre van. Van zo iemand verwachtte je zeker geen heil. Je hield je een flink eind bij hem uit de buurt.

Zo was Paulus eerst ook geweest. Hij had de volgelingen van 'die crimineel' Jezus van Nazaret zelfs te vuur en te zwaard vervolgd. Maar nu is dat anders. Paulus zegt in onze tekst: ik ben 'met Christus gekruisigd'! Toen Hij stierf, stierf Hij voor mij! Toen Hij Zich overgaf, deed Hij het uit liefde voor mij! Paulus gaat niet op een afstand van het kruis staan om er een afstandelijk betoog over te houden. Hij zegt: wat daar gebeurde op Golgota, dat raakt direct mijn eigen leven. Christus hing daar voor mij en voor mijn zonden. Mijn eigen oude mens ging daar met Hem aan het kruis. En nu leef ik voor Hem. Ja, sterker nog: Hij leeft in mij. Dat betekent: ik luister nu niet meer naar mezelf zoals ik vroeger was, toen ik Hem nog niet kende. Maar ik leg mijn eigen stem het zwijgen op. Ik luister naar Hem en leg het roer van mijn leven in zijn handen. Met Christus mee ben ik gekruisigd: niet ik leef meer, maar Christus leeft in mij.

'Christus leeft in mij.' Dat klinkt wat mystiekerig. Leeft de gekruisigde Christus voort in de apostel Paulus? Zijn Paulus en Christus met elkaar versmolten, in elkaar opgegaan?

Zo moet u niet lezen wat Paulus schrijft. Paulus weet dat Christus maar niet op de een of andere manier in hem verder leeft. Christus is in de hemel, aan Gods rechterhand. Paulus zegt ook niet dat hij ineens een soort herleefde Christus is geworden. Hij zegt dat hij nog altijd 'in het vlees' leeft. In het vlees, dat betekent: in een kwetsbaar en door de zonde gebroken bestaan. Daar deelt ook Paulus in. Je moet in hem dan ook geen Messias zien of belichaming van Christus. Hij leeft 'in het vlees'. En hij is niet in Christus versmolten of opgegaan. Hij leeft door het *geloof* in de Zoon van God, die hem heeft liefgehad en Zich voor hem overgegeven heeft. Christus en Paulus zijn niet versmolten. Paulus *gelooft* in Christus. Dát is de band die hen verbindt. En dát betekent het, wanneer Paulus schrijft: niet ik leef meer, maar Christus leeft in mij. Hij heeft het voor het zeggen. Ik stel me in alles in op Hem. Hij is beslissend voor de keuzes die ik maak en de gemeenschap waarin ik leven wil. Als Christus heidenchristenen aanneemt en in zijn gemeente leven doet, dan leef ik in die gemeenschap met hen samen. En geen oude volksgenoten die daar kritisch naar kijken, jagen mij dan nog angst aan. En niemand moet zeggen dat ik daarmee Gods genade voor de Joden oneer aandoe. Dat doe ik niet. Ik honoreer juist Gods genade die bleek in de komst en het offer van zijn Zoon. Als ik me nu nog door de *joodse* wet liet leiden, zou ik doen alsof Christus nooit gekomen was en Hij voor niets gestorven was (vs. 21).

Persoonlijk

Let u erop hoe persoonlijk de apostel spreekt: Christus die *mij* heeft liefgehad en die Zich *voor mij* heeft overgegeven. Zo persoonlijk hebben wij te spreken! De Here blijft niet op een afstand van ons. En Hij staat ons ook niet toe om *afstandelijk* over Hem en zijn kruis te spreken. Hij wil dat we persoonlijk geloven en belijden dat Hij gekruisigd werd voor *onze* zonden. Hij wil dat we Golgota rechtstreeks op ons eigen leven betrekken. *Mijn* zonden brachten Hem aan het kruis. En ook *mijn* zonden werden daar geboet en verzoend. Hij wil dat wij dan ook niet langer leven volgens onze eigen smaak en sympathieën, maar dat *Hij* in ons regeert. Door zijn Geest en Woord. Hij wil in ons de dienst uitmaken. Hij wil dat het geloof in Hem ons van binnenuit beheerst.

Dat gaat niet vanzelf. En ook niet zonder pijn en strijd. Paulus zegt: ik ben met Christus 'gekruisigd'. Mijn oude mens moest aan het kruis. En allemaal dingen die uit mijzelf opkomen, haat en hoogmoed, onreinheid en huichelarij, het moet allemaal aan het kruis. Ik moet het doden. Ik die nog altijd 'in het vlees' ben: zwak en kwetsbaar, vatbaar voor de zonde en de duivel. Hoe zal dat ooit lukken? Gode zij dank: *Christus* wil in mij wonen en leven: door zijn Geest. Ik mag me in het geloof aan Hem optrekken en ik mag me door Hem laten regeren. Hij zal opruiming houden in mijn leven. Mij doen strijden én overwinnen.

Samenleven in de kerk

Deze Christus is het ook die bepaalt met wie en hoe ik in zijn kerk zal leven. Paulus zei: ik ben gestorven voor de wet. Die regeert mijn relaties en opstelling niet meer. En ik laat me er ook niet meer toe verleiden uit angst voor intimidatie van joodse zijde. Ik laat me leiden door Christus en zijn evangelie.

Zo moet het ook bij óns zijn. Wij zijn, als we christen zijn, gestorven voor de wet. Voor welke wet dan ook waarvoor we eerst leefden. Wij zijn gestorven voor de wet van het marktdenken en de wet van het presteren. Wij zijn gestorven voor de wet van het amusement. Dan laten we die toch niet meer regeren in ons leven en over onze contacten! Al dringt mijn oude omgeving, en al dringen mijn oude vrienden er nog zo op aan. Ik laat me niet regeren door angst voor hen. Ik laat me geen slaaf maken van hun dreiging. Ik blijf in de vrijheid van Christus. Niet groepscodes en ook geen systeem van eigen opvattingen, maar alleen Christus trekt de grenzen van de kerk en Hij bindt ons samen.

In de kerk nodigt Christus ons aan zijn tafel. De tafel van zijn liefde en van zijn offer. De tafel waaraan Hij zijn bruidsgemeente voedt, onderweg naar de bruiloft van het Lam. Aan die tafel regeert toch geen angst voor mensen of angst voor het verlies van sympathie? Aan die tafel en in de gemeente rond die tafel is toch de liefde van Christus de wet voor ons allen?

Dat is geen 'slap evangelie', dat de zonde te veel ruimte zou laten. Want Christus is geen dienaar van de zonde. En Hij laat ons ook niet op ons eigen kompas leven. Hij leert ons voor God te leven. En uit zijn eigen Geest. Niet meer ik leef, maar Christus leeft in mij. Laat die vrucht gevonden worden in ons kerkelijk samenleven. Geen angst of vrees, maar de liefde van Christus dringt ons.

Prachtig: zo'n tekst die op het eerste gezicht alleen maar innerlijk en persoonlijk leek, blijkt ineens ook een spits te hebben in ons *kerkelijk samenleven*! Beslissend is niet wie mij ligt of voor wie ik mij niet schaam. Maar beslissend is Christus die ons samenbindt in zijn gemeente.

Bemoedigende woorden

Hoe vernietigend is de stortvloed van water!

Ik schrijf deze eerste Kroniek voor 2005 terwijl van dag tot dag de omvang duidelijker wordt van de ramp die de Aziatische wereld getroffen heeft. Hoe vernietigend is de stortvloed van water wanneer dat op gang gebracht wordt door krachten die diep in de aarde schuilgaan! Zoveel mensen als met één veeg zijn weggevaagd! Onwillekeurig denk je aan de woorden van Jesaja: de bewoners van de aarde 'sterven als muggen' (Jes. 51:6). Zo broos is de mens. Zo vergankelijk de aarde waarop wij leven: 'de hemel verdwijnt als rook en de aarde vergaat als een kleed.'

Het is alsof we de laatste decennia daar steeds meer bij worden bepaald. De wereld wordt al kleiner, de rampen steeds groter. De aardbeving in Bam (Iran). Het natuurgeweld in Zuid-Amerika en zoveel meer. Grote aantallen slachtoffers en beelden van nameloos leed. Over grote afstand brengen de media het dichtbij. We vergeten snel, maar telkens worden we er weer aan herinnerd dat we sterven als muggen. Zo is deze wereld en ons leven. Het is de ervaring van haast elke dag.

Als we zien dat mensen als muggen sterven, laten we dan niet vergeten in welk verband Jesaja dat zegt. De hemel verdwijnt. De aarde vergaat. Haar bewoners sterven. 'Maar mijn heil duurt eeuwig en mijn gerechtigheid wordt niet verbroken.' Jesaja verkondigt dat er redding is die boven alle vergankelijkheid in deze wereld uitgaat, omdat de redding is van de levende God. Blijvend en betrouwbaar. Daar wijst het evangelie steeds op. Denk bijvoorbeeld maar aan Psalm 102: de aarde en de hemel zullen vergaan, 'maar Gij houdt stand' en 'Gij blijft dezelfde'. In Hebreeën 12:26v lezen we dat nog eenmaal de hemel en de aarde zullen beven. Wat moeten we daarvan zeggen? Als de aarde beeft, zien we met ontzetting de verschrikkelijke gevolgen daarvan. Hoeveel erger zal het zijn wanneer ook de hemel in beweging komt! Daar kunnen we ons geen voorstelling van maken. Maar wel horen we dat hemel en aarde zullen beven als het eind van de vergankelijke dingen, 'opdat blijft wat niet wankel is': het onwankelbare koninkrijk van onze God. Wij ervaren onze vergankelijkheid. Laten we ons door die ervaring leiden, dan weten we geen raad met zulke rampen en we vinden geen houvast. Veel mensen leven dan ook met diep in hun hart niet anders dan ontzetting en angst. Maar bij alle vreselijke beelden spreekt het evangelie de bemoedigende woorden van Gods trouw en van zijn koninkrijk. Met deze bemoedigende woorden mogen we het jaar 2005 ingaan. Samen met alle mensen hebben wij het meer dan ooit nodig om onze ervaringen in het licht van dat evangelie te zien. Ook met ons blad willen we, afhankelijk van de zegen van de Here, daar een bescheiden bijdrage aan geven.

Kroniek **J.W. van der Jagt**

Licht op de kandelaar

Het Woord van God is niet alleen een onmisbaar houvast vanwege de angst die de moderne mens ervaart. Het is niet minder belangrijk tegenover de ervaringen die de charismatische beweging uitdraagt. We hebben in toenemende mate last van een charismatisering van het christelijke leven. Daarom begroeten we in deze Kroniek dankbaar *The Candlestand Statement*. De naam is ontleend aan die van het kerkgebouw in Amersfoort, De Kandelaar. Maar ook wordt daarin met betrekking tot deze charismatisering het licht op de kandelaar gezet!

De deelnemers poseren

De verklaring is een coproductie van gereformeerde en presbyteriaanse broeders die elkaar in het kader van de IRTT (Intercultural Reformed Theological Training) hebben ontmoet. Het is een internationaal gezelschap. De deelnemers komen uit Kenia, Indonesië, Uganda, Nederland, India, Zimbabwe en Zuid-Afrika. Ze hebben met elkaar een document geschreven over het werk van de Heilige Geest. De aanleiding daarvoor lag in de toenemende invloed van de charismatische beweging. 'De jeugd van de kerk (maar niet alleen de jeugd) was er zeer ontvankelijk voor, vooral door de klaarblijkelijke manifestaties van de Geest, spreken in tongen, gebedsgenezingen, wonderen en profetieën. En, niet te vergeten, de belofte van succes en welvaart.' Ook de kerken in Nederland ondervinden deze moeite. 'De discussie over spreken in tongen, gebedsgenezing en de doop met de Heilige Geest wordt in alle kerken gevoerd.' Men heeft zich er gezamenlijk toe gezet om het charismatische denken te onderzoeken en een standpunt te formuleren. Er kon gebruik gemaakt worden van een scala aan theologische kennis en ervaring. Belangwekkend is dat er onder de deelnemers waren 'die het charismatische genoten hadden, die zelf in tongen gesproken hadden, die wonderen hadden meegemaakt en het extatische ervaren hadden.' Door deze inbreng is het resultaat meer dan een studeerkamerproduct van iemand die alleen in theorie erover kan oordelen! Dat maakt de bestrijding van het charismatische denken alleen maar waardevoller.

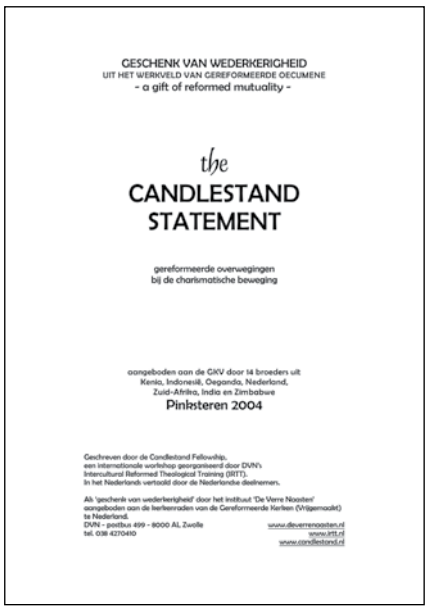
GESCHENK VAN WEDERKERIGHEID
UIT HET WERKVELD VAN GEREFORMEERDE OECUMENE
- a gift of reformed mutuality -

the
CANDLESTAND
STATEMENT

gereformeerde overwegingen
bij de charismatische beweging

aangeboden aan de GKV door 14 broeders uit
Kenia, Indonesië, Oegandа, Nederland,
Zuid-Afrika, India en Zimbabwe
Pinksteren 2004

Geschreven door de Candlestand Fellowship,
een internationale werkshop georganiseerd door DVN's
Intercultural Reformed Theological Training (IRTT).
In het Nederlands vertaald door de Nederlandse deelnemers.

Als 'geschenk van wederkerigheid' door het Instituut 'De Verre Naasten'
aangeboden aan de kerkenraden van de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt)
te Nederland.
DVN - postbus 499 - 8000 AL Zwolle
tel. 038 4270410
www.deverrenaasten.nl
www.irtt.nl
www.candlestand.nl

Eén van de fijne kanten van dit document is het internationale karakter. Ik denk met name aan de inbreng van broeders van ver, waar wij in ons land onze winst mee kunnen doen. Het statement wordt dan ook aangeduid als 'a gift of reformed mutuality' - een geschenk van wederzijdse gereformeerde betrekking. We hebben duidelijk de tijd achter ons gelaten waarin het evangelie vooral vanuit het westen de wereld in gedragen werd. Er komt meer en meer een wederzijdse ondersteuning. Sterker nog: vanuit andere delen van de wereld wordt kritiek geleverd op het westerse denken dat scheiding tussen het bovennatuurlijke en het natuurlijke maakt.

De verklaring begint elk onderdeel met een uiteenzetting van de gereformeerde overtuiging, die gevolgd wordt door een weerlegging van charismatische opvattingen. Zo wordt er o.m. kritisch gesproken over de doop met de Heilige Geest als aparte ervaring voor de gelovige. Het spreken in tongen wordt 'een vrij onbelangrijke gave' genoemd. Afgewezen wordt dat een kerk die dit niet in praktijk brengt, zich schuldig maakt aan het uitdoven van de Heilige Geest. Er wordt kritisch gesproken over het manipuleren van God in genezingsbijeenkomsten, 'vooral die waarbij mensen met behulp van de massamedia bedro-

Kroniek **J.W. van der Jagt**

gen worden'. Spreekt hier de ervaring van deelnemers die dit meemaakten? De motivatie daarbij is: 'Gods heilsplan kent immers geen belofte van complete genezing van alle ziekten tijdens ons leven op aarde, ook geen bevrijding van alle kwade machten (zie Hebr. 11). Dit plan belooft ons wel wis en waarachtig de overwinning op de dood en de toegang tot hémelse heerlijkheid.'

Er zou nog meer te noemen zijn. Maar het gaat mij er alleen om de lezer op deze verklaring te attenderen. Deze is te downloaden vanaf de internetsite www.candlestand.nl.

De verklaring is een werkdocument. Het fungeert in een omvangrijke discussie en het is onaf. Toch denk ik dat velen er hun winst mee kunnen doen. Het is alleen al opbouwend om te zien dat kerken elders in de wereld dezelfde strijd als wij voeren. Omdat het een onaf document is, geef ik een gedachte in overweging. Mij treft in het charismatische denken altijd het gemak waarmee men een isgelijkteken zet tussen ervaringen die men vandaag heeft en zaken die in de Bijbel voorkomen. Op grond waarvan stelt men het uitstoten van onverstaanbare klanken in extatische toestand gelijk aan de zgn. 'tongentaal' in het Nieuwe Testament? Op grond waarvan stelt men dat een gebedsgenezer vandaag dezelfde gave heeft als Petrus, die zieken genas? Is deze identificatie niet geheel ongegrond en een signaal dat de ervaring van de mens over Gods Woord heerst? Dat zou een aspect kunnen zijn om in de verdere bezinning mee te nemen.

Vrijmaking in studie

De ervaring van de gelovige en het Woord van God was ook bij de Vrijmaking aan de orde. Op de valreep van 2004 verscheen een studie over wat zestig jaar geleden gebeurde. Dat lijkt van minder belang. Over deze kerkstrijd is tenslotte wel meer geschreven. Maar deze studie neemt wel een bijzondere plaats in. Het is het eerste theologische proefschrift dat aan de thematiek zelf van deze kerkscheuring is gewijd. We vinden dat belangrijk genoeg om bij stil te staan. Het gaat om het proefschrift *Om de lijn der Afscheiding. Prof. Dr. G.M. den Hartogh en de Vrijmaking van 1944,* het proefschrift dat dr. Th.J.S. van Staalduine in december jl. verdedigde aan de TU van de Verenigde Protestantse Kerk in Kampen.

Het college van hoogleraren - zomer 1950 - met rechts zittend prof. dr. G.M. den Hartogh

Het boek gaat over prof. Den Hartogh en de Vrijmaking. Veel lezers zullen Den Hartogh niet kennen. Hij was een collega van K. Schilder, die in 1934 tegelijk met hem aan de theologische hogeschool werd benoemd. Maar terwijl Schilder zich vrijmaakte van de besluiten die de generale synode in de jaren veertig nam, ontpopte Den Hartogh zich als een fervent verdediger van deze besluiten. Dr. Van Staalduine heeft het (nog nooit geraadpleegde) archief van Den Hartogh gebruikt en laat hem 'fungeren als het vergrootglas om de synodale kerkelijke strijd te bezien' (p. 13). Zijn vraag is: 'Hoe kwam de synodale leiding ten tijde van de kerkstrijd voor en na de Vrijmaking tot haar handelen ten opzichte van de oppositie die zich identificeerde met het gedachtegoed en de persoon van prof. K. Schilder' (p. 5).

Deze studie markeert dat de Vrijmaking na zestig jaar meer en meer tot het verleden gaat behoren. De generatie van de direct betrokkenen wordt steeds kleiner. Er is een andere generatie geboren die het gebeurde alleen nog weet (als ze er al van weet!) van horen zeggen. Deze historische afstand maakt onontkoombaar dat het kerkelijke leven gaandeweg minder door de Vrijmaking wordt beheerst. De Vrijmaking deelt in hetzelfde lot als de Afscheiding en de Reformatie. Daarom is historisch onderzoek van belang, opdat de geschiedenis niet vergeten wordt. Een nieuwe generatie heeft daarbij kansen die een eerste generatie doorgaans mist. Op afstand (niet te verwarren met gebrek aan betrokkenheid) kan men het geheel beter overzien en samenhangen ontdek-

Kroniek **J.W. van der Jagt**

ken, en gebruikmaken van wat in archieven nog verborgen is. Dr. Van Staalduine spreekt in zijn voorwoord niet ten onrechte over de 'hoop dat na zestig jaar de nazaten van beide partijen het uiteengaan van "1944" als geschiedenis, in plaats van conflictstof, kunnen bezien'. Het hangt er dan natuurlijk wel van af of de beschrijving van de geschiedenis recht aan het verleden doet. De Kroniek is niet bedoeld om een boekbespreking te geven. Er valt over deze studie meer te zeggen dan hier mogelijk is. We hopen dat binnenkort een uitvoeriger bespreking geplaatst kan worden. Toch stip ik een paar zaken aan die mij bij het lezen opvielen.

Afscheiding of Kuyper?

Met de titel van zijn proefschrift zegt Van Staalduine dat het bij de Vrijmaking voor de betrokkenen ging 'om de lijn van de Afscheiding'. Hij betrekt dat met name op de kwestie van het zgn. zelfonderzoek, die als een rode draad door deze studie loopt. In het 'Tot besluit' (p. 494) komt hij daarop terug. In dit zelfonderzoek stelt de gelovige zich de vraag 'of God reeds iets gedaan had aan je ziel'. Kun je zeggen dat je een kind van God bent? Beide partijen voerden dit onderzoek terug op de Afscheiding. De synodale kant zag het als 'kostbare erfenis'. De bezwaarden zagen het als schadelijke (subjectivistische) vrucht. Maar, zegt Van Staalduine, 'beide zijden beriepen zich voorts op hun afgescheiden wortels en de afgescheiden theologie, terwijl geen zich wilde tooien met Kuypers erfenis'. En hij vervolgt: 'Het is de ironie van de geschiedenis dat de handhaving van het afgescheiden zelfonderzoek in de synodale kerken in grote mate een Pyrrusoverwinning zou blijken te zijn. Wellicht mede door alle commotie over dit onderwerp keerden de synodalen in de daaropvolgende jaren zich massaal af van deze bevindelijke spiritualiteit, al is zij daar nooit geheel verdwenen.' Het eerste citaat zegt iets over de wortel van het conflict, het tweede over de vrucht. Over beide maak ik een opmerking.

Het gaat te ver om uiteen te zetten hoe beide partijen over het zelfonderzoek dachten. In het kort gaat het erom dat de éne opvatting de vraag stelt: 'mag ik mij Gods kind noemen' (onze 'staat' voor God). Bij de andere opvatting is het de vraag of men 'als kind van God leeft' (onze 'stand'). Ik laat in het midden of dit onderzoek inderdaad de sleutel tot het verstaan van de Vrijmaking is, zoals de auteur in aansluiting bij J. Veenhof stelt. Het gaat me nu om de bewering dat geen van beiden zich wilde tooien met de erfenis van Kuyper. Is dat in het licht van de geschiedenis, ook zoals Van Staalduine die tekent, houdbaar?

De leeruitspraken van 1942 werden aanvankelijk met opluchting begroet (p. 74). De moeite ontstaat naar aanleiding van de *Toelichting* die daarna verschijnt. Want deze *Toelichting* vereenzelvigt het genadeverbond met de uitverkorenen (p. 75v). Ze noemt het een grondfout om niet te onderscheiden tussen 'de aanbieding van het heil komend tot allen, die het evangelie horen' en de 'onvoorwaardelijke heilsbelofte aan de uitverkorenen, die den speciale inhoud vormt van verbond en sacrament' (p. 77). De auteur vindt het begrijpelijk dat men van bezwaarde zijde met ontzetting op deze identificatie van het verbond met de uitverkorenen reageerde. Hij constateert dan ook een radicaal verschil in de opvatting over het verbond, dat hij als volgt beschrijft: 'De leerbesluiten leidden er toe om tweeërlei doop aan te nemen: de doop van de uitverkorenen had een andere inhoud (nl. de garantie van zaligheid) dan van degene die verloren zou gaan. De bezwaarden hielden echter vast aan de eenheid van de doop voor elke dopeling, maar kwamen vervolgens tot tweeërlei antwoord op die doop, en zo tot een grotere verantwoordelijkheid van de mens als verbondspartner van God' (p. 81). Ook de *Verklaring van Gevoelen* van de bezwaarden uit 1943 stelt deze tweeërlei doop aan de orde. Van Staalduine zegt daarvan: 'Deze vraag kan ten opzichte van het synodale standpunt van die dagen to-the-point genoemd worden' (p. 90).

Tot zover hoe de auteur het verschil van inzicht beschrijft. In deze beschrijving komt als synodale visie de opvatting van Kuyper naar voren, die het verbond onder het beslag van de verkiezing plaatste en met de speculatieve opvatting van de 'veronderstelde wedergeboorte' handhaafde dat alle kinderen van de gemeente gedoopt moesten worden. Als Van Staalduine dan zegt dat de vraag over tweeërlei doop 'to-the-point' was, lijkt de bewering 'dat geen van beide partijen zich met Kuypers erfenis wilde tooien' op grond van zijn eigen beschrijving niet te handhaven.

Opmerkelijk is in dit verband hoe Van Staalduine de relatie tussen de uitspraak van 1942 en de *Korte Verklaring* van 1905 taxeert. Zoals bekend sloot de uitspraak van '42 aan bij die Verklaring. In 1905 verklaarde de synode dat 'het zaad des verbonds te houden is voor wedergeboren'. De synode van '42 herhaalde dit en liet daar direct op volgen: 'Al heeft de synode (van 1905, JWvdJ) daaraan ook terecht toegevoegd, dat dit geenszins zeggen wil dat daarom elk kind waarlijk wedergeboren zou zijn.' Deze toevoeging volgde in 1942 *direct* op het 'houden voor wedergeboren'. Weggelaten werd wat 1905 tussen deze twee zinnen zei. Daar werd de opvatting dat de doop op grond van de veronderstelde wedergeboorte bediend wordt 'minder juist' genoemd, omdat het bevel en de belofte van God de grond van de doop zijn. Deze tussengevoegde zin corrigeerde Kuypers doopopvatting, maar 1942 sloeg deze correctie over! Van Staalduine gaat daaraan voorbij. Toch meent hij dat men in 1942 'bij voorbaat de kritiek (wilde) afsnijden dat men de onderstelde wedergeboorte van Abraham Kuyper voor elke dopeling was gaan belijden' (p. 71). Maar als men afstand van Kuyper wilde houden, waarom werd de correctie van 1905 dan niet overgenomen? Daar geeft Van Staalduine geen antwoord op. Is zijn focus misschien te veel op het zelfonderzoek gericht? Maar zonder dat antwoord is het te gemakkelijk (of te synodaal?) om te zeggen dat 1942 het hele besluit van 1905 wilde herhalen (p. 88, 90, vgl. ook p. 492). Het lijkt mij dat men aan synodale zijde meer door Kuypers erfenis werd bezield dan deze studie laat zien.

Dit heeft naar mijn indruk ook te maken met de taxatie van de vrucht van de leeruitspraken in de synodale kerken. Van Staalduine spreekt over de ironie van een 'Pyrrusoverwinning'. Men heeft zich in de synodale kerken massaal van de bevindelijke spiritualiteit afgekeerd. Hij oppert dat dit mede een gevolg kan zijn van de commotie rond dit thema. Nu is het altijd lastig om historische ontwikkelingen aan één bepaalde oorzaak toe te schrijven. Er kunnen zoveel invloeden in het spel zijn. Maar zouden de uitspraken zelf niet, meer dan de commotie, een oorzaak van de gesignaleerde afkeer zijn? De strijd tussen de twee verschillende verbondsopvattingen gaat in wezen over de betrouwbaarheid van Gods spreken tegen ons. Is wat Hij zegt, betrouwbaar of kan het zijn dat

Hij wel een belofte doet en een eis oplegt, terwijl deze niet echt voor mij gelden omdat ik niet tot de echte verbondskring van de uitverkorenen behoor? Op grond waarvan moet ik dan mijn ervaringen beoordelen, als Gods Woord mogelijk niet voor mij geldt? Wanneer de betrouwbaarheid van Gods verbondswoord wordt geproblematiseerd, werkt dit door op de gehele omgang met de Here en zijn Woord. Er zou wel eens een oorzakelijk verband kunnen bestaan tussen de tweeërlei doop en de afkeer van de afscheidingsspiritualiteit c.q. de ontkerkelijking.

Gezag

Naast de dogmatische kwestie speelde het kerkrecht bij de Vrijmaking een grote rol. Dan gaat het over de binding aan de uitspraken van 1942 en over de vraag of de generale synode ambtsdragers mocht schorsen en afzetten. In beide kwesties is het gezag van de generale synode en haar uitspraken aan de orde.

In haar boek *De Gereformeerden* meent Agnes Amelink dat de machtsvraag een synodaal motief is geweest. Van Staalduine vindt dit te beperkt (p. 5), maar zijn eigen conclusie aan het einde ligt er niet zo ver vandaan. 'Ten diepste ging het voor de synode om de vraag of er in de Gereformeerde Kerken een orgaan zou zijn dat het laatste woord had en er gezaghebbend leiding zou blijven geven, of dat een ieder met een beroep op artikel 31 van de kerkorde zich vrij zou kunnen maken van wat hem of haar in tegenspraak leek met de Schrift, belijdenis of kerkorde. In de ogen van de synode was dat een weg naar leervrijheid en anarchie' (p. 488v). Wat betreft de binding aan de leerbesluiten merkt hij op: 'Het verlangen van Schilder en zijn geestverwanten om ontslagen te worden van de gehoorzaamheid aan "1942" en zich te mogen beperken tot de Drie Formulieren van Enigheid was voor de synode onaanvaardbaar, omdat zij daarmee de mogelijkheid uit handen zou geven om haar toezicht over de leer uit te oefenen' (p. 489).

Ik wijs er in dit verband op dat Van Staalduine met betrekking tot de binding een opmerkelijke *omkering* voltrekt. Het was niet de synode die te eng bond, 'maar het waren de bezwaarden die de vrijheid bleven opeisen om in eenzijdigheid hun verbondstheologie als het enig mogelijke gereformeerde standpunt te blijven presenteren. Tegen deze "enge binding" door de Reformatorische Beweging vanaf de kansel en in geschriften kwam de synode op voor de noodzakelijke complementariteit binnen het reformatorische gedachtegoed van beide verbondsbenaderingen' (p. 487). Hier wordt, dunkt mij, een spel gespeeld met het begrip binding. Een verbód om je zienswijze uit te dragen is van andere orde dan het gebruikmaken van de

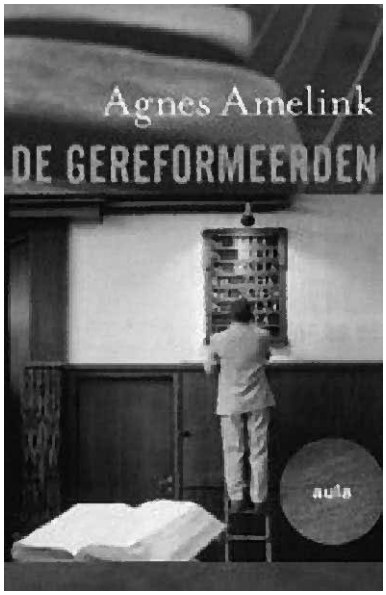

ruimte die er in de kerk voor jouw zienswijze is. Droeg de andere richting haar zienswijze niet ook uit als de juiste, zonder dat dit als een 'binding' werd gezien? Van Staalduine brengt hier te weinig in rekening dat de opvatting van bezwaarden vóór 1942 recht van bestaan had. Ook is ervoor gepleit om over deze zaken geen synode-uitspraak te doen, omdat de zaak daar niet rijp voor was. Schilder en D.H.Th. Vollenhove wezen er niet voor niets op, dat verdere theologische bespreking noodzakelijk was (p. 67). En wat het voornaamste is: de binding werd bovenschriftuurlijk genoemd. De synode bond waar Gods Woord het niet deed. Daarmee was het gezag van Gods Woord in geding. En dat lijkt mij een essentiële zaak. Ging het voor de synode om háár gezag, voor de bezwaarden ging het om het gezag van Gods Woord. Aan dat laatste gaat Van Staalduine in zijn beoordeling voorbij. Ik denk dat hij daardoor blijft steken in een dilemmatiek waarin hij de bezwaarden een congregationalistische visie (je kunt synodebesluiten naast je neerleggen) toedicht, die tegenover het aristocratische model (je bent aan de besluiten gebonden) van de Dordtse kerkorde staat.

Dit model past z.i. niet meer in de twintigste eeuw. De eerste visie doet meer recht aan de democratische verlangens (p. 491). Dat lijkt mij het dilemma van de hiërarchie en het independentisme. Daarmee doet hij de bezwaarden geen recht, omdat zij wel degelijk zich wilden binden aan Gods Woord, de belijdenis en de kerkorde. Overigens, al eerder zette Van Staalduine het democratische principe tegenover de Dordtse kerkorde. Door het terugkoppelen naar de gemeentevergadering had 'in veel plaatselijke scheuringen van 1944/1945 een derde participant die impasse (tussen kerkenraad en meerdere vergadering, JWvdJ) kunnen doorbreken. Grotere invloed voor het kerkvolk zou tegemoet zijn gekomen aan de democratische verlangens van die dagen' (p. 46v). Maar hoe functioneert in deze optie het gezag van Gods Woord en het voor bindend houden van kerkelijke besluiten? Die vragen blijven onbeantwoord. Ze vallen ook buiten het bestek van Van Staalduines studie. Maar het lijkt mij dat het 'tenzij' van artikel 31 een betere beveiliging tegen de hiërarchie van meerdere vergaderingen biedt dan de 'democratische' optie die hij voorstelt.

Afgesloten op 29 december 2004.

www.woordenwereld.nl

Waarom een belijdenis?

Er is vandaag nogal wat te doen rond onze belijdenisgeschriften. Sommigen willen er weinig van weten. 'Niet de leer, maar de Heer', is de leus. Het gaat om de persoonlijke relatie met de Here Jezus. Hoe je dan over allerlei 'leerstukken' denkt, is minder belangrijk. Anderen gaan niet zover, maar vinden wel dat de oude geschriften van de kerk toch wel ver afstaan van hun dagelijkse praktijk. Wij horen van meer dan een kant de roep om een meer eigentijdse verwoording van het geloof. Daarbij komt ook de binding aan de belijdenis ter sprake. Gesprekken met de Nederlands gereformeerden doen de vraag rijzen: moet er wel zo streng aan de leer gebonden worden als het aloude ondertekeningsformulier voor ambtsdragers doet? Kan er niet meer ruimte zijn voor discussie en kritiek?

In een tweetal artikelen wil ik nader ingaan op de betekenis van de belijdenis. Is zij nodig, hoe functioneert ze, wat is haar gezag en waarom worden ambtsdragers er zo nauw aan gebonden?

De roeping tot belijden

Is een belijdenis eigenlijk wel nodig? Op die vraag geeft onze Nederlandse Geloofsbelijdenis al direct antwoord. Aan artikel 1 gaan in de oorspronkelijke tekst vooraf 'sommighe plaetsen des Nieuwen Testaments, door welcke alle Gheloouige vermaent worden, belijdenisse haers gheloofs voor den menschen te gheuen'.[1] Als zodanig worden dan de volgende schriftwoorden genoemd:

Matteüs 10 (vers 32): 'Een ieder dan, die Mij belijden zal voor de mensen, hem zal ook Ik belijden voor mijn Vader, die in de hemelen is.'

Marcus 8 (vers 38): 'Want wie zich voor Mij en voor mijn woorden schaamt in dit overspelig en zondig geslacht, de Zoon des mensen zal Zich ook voor hem schamen, wanneer Hij komt in de heerlijkheid van zijn Vader, met de heilige engelen.'

1 Petrus 3 (vers 15): '… altijd bereid tot verantwoording aan al wie u rekenschap vraagt van de hoop, die in u is.'

Romeinen 10 (vers 10): '… want met het hart gelooft men ter gerechtigheid en met de mond belijdt men tot behoudenis.'

2 Timoteüs 2 (vers 12): '… indien wij Hem verloochenen, zal ook Hij ons verloochenen.'

Niet te ontkennen is dat de meeste teksten vooral betrekking hebben op belijden in conflictsituaties. De Nederlandse Geloofsbelijdenis geeft rekenschap tegenover verdachtmakingen van tegenstanders van de Reformatie. Juist in zulke situaties is er volgens het Nieuwe Testament de opdracht om Christus en zijn werk te belijden. Maar de Schrift beperkt het belijdend spreken niet tot strijdsituaties. Geloof *spreekt*. Paulus schrijft: '… gelijk geschreven staat: Ik heb geloofd, daarom heb ik gesproken, geloven ook wij, en daarom spreken wij ook' (2 Kor. 4:13). Ja, hij wijst het *belijdende* geloof aan als de weg waarin wij behouden worden (Rom. 10:10). Calvijn tekent in zijn commentaar hierbij aan: 'Aangezien de Here zijn woord voor onze mond plaatst, lijdt het geen twijfel of Hij roept ons op dat te belijden. Overal immers waar het Woord des Heren is, daar moet het vruchten doen voortkomen; en de vrucht van de mond is de belijdenis.'

Het laatste vinden wij terug in Hebreeën 13:15, waar de oproep klinkt: 'Laten wij dan door Hem Gode voortdurend een lofoffer brengen, namelijk de vrucht der lippen, die zijn naam belijden.' In ons belijden gaat het om een *lofoffer*. Dat bestaat niet meer in eetbare spijzen, zoals bij Israël het geval was, maar in het voortdurend belijden van Gods naam. De Here heeft ons zijn naam geopenbaard, om die naam te noemen, uit te spreken en uit te roepen. Geloven is *spreken* over die naam, die naam al sprekend heiligen, roemen en prijzen!

Dat geloven spreken, belijden is, vloeit voort uit de aard van Gods Woord. Dat Woord is boodschap, aanspraak. Het roept om een *antwoord*. Gods beloften dringen tot het 'amen' van zijn volk (vgl. 2 Kor. 1:20). Geloven is ten diepste 'amen-zeggen' op het Woord van de Here (vgl. Gen. 15:6).

Een gelovende kerk is een sprekende kerk. In de Schrift is het een met het ander gegeven. Wie zegt: Geen belijdenis, maar de Bijbel alleen!, denatureert de Schrift. Want Gods boodschap zoekt ons antwoord. In feite sluit zo iemand

Thema I **A.N. Hendriks**

de Bijbel toe. Want de Schrift wil juist ons antwoord tevoorschijn roepen. Zij wil niet alleen blijven. 'Een bijbel, die ópen is en in het geloof wordt gelezen, krijgt ook *antwoord*. "De bijbel alleen" kán nooit betekenen: Gods Woord *blijft* alleen.'[2]

Antwoord van Gods volk

In onze tijd wordt veel nadruk gelegd op het persoonlijke. Het gaat om 'de persoonlijke relatie' met de Here Jezus. Geloven is iets heel persoonlijks, iets van je eigen hart. Luther wees er al op dat geloven altijd te maken heeft met de woordjes 'ik', 'mij' en 'mijn'. De weerklank daarvan vinden wij in het 'niet alleen aan anderen, maar ook aan *mij*' van antwoord 21 HC. Maar wij mogen die persoonlijke woordjes niet individualistisch opvatten. Het 'ik' en 'mij' wordt in de Heidelberger afgewisseld met 'wij' en 'ons'. En dat is niet toevallig. Want in onze belijdenisgeschriften hebben wij te maken met het antwoordend geloof van de *kerk*.

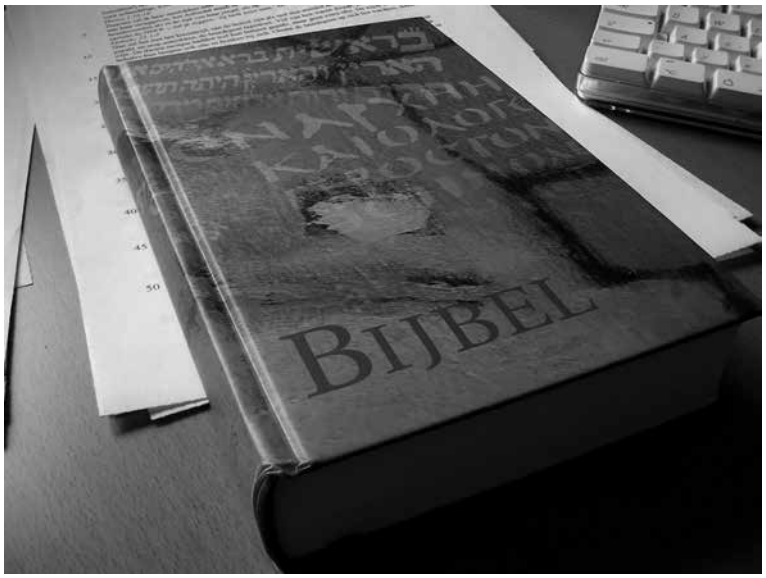

De Here spreekt in zijn Woord zijn *volk* aan. Het is dan ook de kerk die belijdt. Wij geloven en belijden 'samen met alle heiligen' (Ef. 3:20). 'De kerk is een koor, dat in de wereld staat te zingen. Als ik belijdenis doe, ga ik bij dat koor staan en ga ik meezingen. Dat betekent zonder enige twijfel, dat ik met mijn stem het geluid van het koor versterk. Maar het betekent nog veel meer, dat ik op mijn beurt ook weer door het zingen van het koor gedragen word. Hoe zou ik anders, op m'n eentje, de wijs kunnen houden? Ja, hoe zou ik het - in deze ontzagwekkende wereld - kunnen volhouden, te zingen?'[3]

Ik heb echt 'de heiligen' nodig om te belijden. De kerk zegt meer dan ik ooit alleen uit het Woord zou kunnen ontdekken. Zij zingt een lied dat ik nooit op m'n eentje zou kunnen maken. Gelukkig is het lied er. En mag ik instemmen met het lied dat de Heilige Geest de bruid van Christus in de loop van eeuwen heeft geleerd. Maar ik heb 'de heiligen' ook nodig om te volharden in het belijden. Het grote koor gaat mij voor, de kerk blijft zingen, ook wanneer ik uit de maat raak of niet zingen kan. En luisterend naar dat koor leer ik de melodie weer en zing ik weer mee.

Wij belijden niet slechts ons 'persoonlijk geloof', maar wij belijden het geloof van Gods *volk*. Paulus spreekt over één lichaam en één geloof (Ef. 4:4,5). Hebreeën 3:1 over 'de hogepriester van *onze* belijdenis'. Judas schrijft over '*uw* allerheiligst geloof' en '*het* geloof, dat eenmaal de heiligen overgeleverd is' (Judas :20 en 3).

Het is dan ook jammer dat dit in de titel van het formulier voor de openbare belijdenis in het Gereformeerd Kerkboek niet meer tot uitdrukking komt. Het opschrift boven het oude formulier luidde: Formulier voor de openbare belijdenis *des geloofs*. Dat opschrift maakte duidelijk dat het geloof van de kerk nu ook jouw persoonlijk geloof is.

Liturgisch krijgt dit alles fraai gestalte in het gemeenschappelijk zingen van de Apostolische Geloofsbelijdenis. Ik belijd mijn geloof, maar ik doe het met de woorden van de kerk, ik spreek die prachtige woorden *zelf* uit, en tegelijk doe ik het met heel de gemeente, ja met 'al de heiligen'. Het is de indrukwekkende manifestatie ervan hoezeer ik geloof en belijd *in de gemeenschap van de heiligen*!

Functies

In onze belijdenisgeschriften ontmoeten wij het sprekende geloof van de kerk. Zij zijn geen verzameling van 'leeruitspraken', maar het amen van de kerk op het Woord van de Here. Artikel 1 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis begint met: 'Wij geloven allen met het hart en belijden met de mond ...' Wie meent dat onze belijdenis een 'dogmatisch', abstract verhaal is, miskent totaal haar karakter. Het is het *hart* van Christus' bruid dat hier spreekt. Het is de stem van de liefde die hier aan het woord is. Wij hebben in de belijdenis te doen met 'de vrucht der lippen, die zijn naam belijden'.

Deze vrucht heeft verschillende functies.

Allereerst zegt de kerk in haar belijdenis uit, *wat zij gelooft*. Je kunt niet zeggen: aan de Bijbel hebben wij genoeg. Want de vraag is steeds: wat lees je in de Schrift, hoe versta je de Schrift? Wat zegt de Schrift over het werk van de Vader, dat van de Zoon en dat van de Heilige Geest? In onze Kerkorde wordt gesproken over 'de gereformeerde leer' (art. 60) of 'de leer van Gods Woord' (art. 66). Die 'leer' vinden wij in onze belijdenisgeschriften. Het gaat om datgene wat volgens de kerk 'de leer van de godsvrucht' is (1 Tim. 6:3), 'de gezonde leer' (1 Tim. 1:10), 'de leer der apostelen' (Hand. 2:42), 'de leer van God onze Heiland' (Tit. 2:10). In onze belijdenis wordt deze leer beleden. Daar vinden wij antwoord op de vraag: wat geloven wij nu concreet, wat hebben wij gehoord in de Schrift, wat is nu de *inhoud* van wat wij geloven?

De belijdenis dient ook *om ons bij het rechte geloof en de rechte beleving ervan te bewaren*. Wij hebben helaas een dwaalziek hart. Wij volgen zo gemakkelijk eigen gedachten. De belijdenis wil ons in die zwakheid helpen door ons steeds te leren hoe wij bijvoorbeeld over verzoening met God, de kerk, het werk van de Geest en de kinderdoop moeten denken. Zij corrigeert ons voortdurend en brengt ons weer bij de Schrift. Dat doet zij ook wanneer het gaat om de rechte beleving van het geloof. Op vele plaatsen spreken onze belijdenisgeschriften over het leven van Gods kinderen, wat zij ervaren, voelen en doen.[4] Zij leren ons hoe het geloof beleefd moet worden en helpen ons in aanvechting en geloofsproblemen het rechte spoor te houden.

De belijdenis *verenigt ons* ook. Zij spreekt over ons 'gemeenschappelijk

geloof' (Tit. 1:3). Zij geeft aan waarover wij het eens zijn, wat voor ons 'de leer van Gods Woord' is. De belijdenis heeft van oudsher de functie van 'verenigingspunt'. Daarop legde men zich vast, daarop verenigde men zich. Men kon 'één lichaam' zijn, doordat er sprake was van 'één geloof' (vgl. Ef. 4:4,5). Op de eerste synode van de gereformeerde kerken te Emden 1571 werd de NGB ondertekend 'om de eenstemmigheid tussen de Nederlandse (gereformeerde) kerken te bewijzen'. De belijdenis vormt de *band* van de eenheid, plaatselijk en landelijk, en wil ons bij deze eenstemmigheid bewaren. Ze is datgene wat onze eenheid uitdrukt en waarborgen wil. Men kan over allerlei zaken een eigen mening hebben, maar de confessie zegt waarover wij het wel eens zijn en eens moeten zijn, willen wij samen 'de eenheid des Geestes bewaren door de band des vredes' (Ef. 4:3). En daarom tast hij die aan die beleden waarheid komt, niet minder dan de eenheid van de kerk aan!

De belijdenis is - in de vierde plaats - ook ons *legitimatiebewijs* voor andere kerkgemeenschappen. Daaraan herinnert nog de oude benaming 'symbool'. Oorspronkelijk betekende dit woord 'herkenningsteken'. In onze belijdenis laten wij ons herkennen als een kerk die het Woord wil bewaren. Wij maken erin duidelijk wat wij uit dat Woord hebben gehoord. En daarmee presenteren wij ons aan al die kerken - in binnen- en buitenland - die met ons het allerheiligst geloof belijden. De Schotse Confessie van 1560 richt zich dan ook uitdrukkelijk tot zusterkerken in het buitenland en vraagt om herkenning. Met onze belijdenis zoeken wij allen die met ons hetzelfde geloof belijden.

In de vijfde plaats *houdt* de kerk in haar confessie *de zuivere leer hoog* tegenover alle dwalingen. Paulus noemt de kerk 'een pijler en fundament der waarheid' (1 Tim. 3:15). De kerk heeft Gods waarheid te stutten en er een bolwerk van te zijn, juist te midden van allerlei onvaste leringen. Wij zien dan ook in de geschiedenis van de kerk hoe de dwaalleer haar meer dan eens dwong tot belijden. Een treffend voorbeeld hiervan is de Geloofsbelijdenis van Athanasius, die zich vooral keert tegen de dwaling van Nestorius. Ook de Dordtse Leerregels kunnen hier genoemd worden. Zij bestrijden de leer van de Remonstranten. Er ligt waarheid in het woord van P. Biesterveld: 'De Symboliek kwam op uit de Polemiek.'[5] Ook als weerlegging van dwaling behoudt de confessie haar actualiteit. Want praktisch alle afwijkingen van Gods waarheid zijn in de geschiedenis van de kerk wel vertoond. Moderne dwalingen zijn bijna altijd stokoude dwalingen, maar dan met een nieuw jasje getooid!

In haar belijdenis *onderwijst* de kerk ook *de leer van Gods Woord*. Wij blijven ons leven lang leerlingen in de school van de Heilige Geest. Er is in de gemeente een permanent leerproces aan de gang. Wij moeten 'opwassen' in kennis (2 Petr. 3:18) en groeien naar 'de volle kennis' (Ef. 4:13). In dat leerproces speelt de confessie haar rol. De kerk leert ons 'de weg Gods' (Hand. 18:26), neemt ons bij de hand en leidt ons rond in de schatkamer van Gods Woord. Zij leert ons de Schrift te lezen en helpt ons al meer te zien wat ons in Christus geschonken is. Wij behoeven niet alles zelf te ontdekken (hoe zouden we het kunnen!). Wij mogen zitten aan de voeten van hen die ons in het geloof voorgingen. Zij spreken nog nadat zij gestorven zijn. Wij horen hun stemmen in onze belijdenis en mogen daardoor geleerd worden!

En zo geldt van al onze belijdenisgeschriften dat zij ook zijn een 'catechismus', onderwijs in de christelijke leer.

In het bijzonder onderwijst de kerk in haar confessie *de komende generaties*. Zij heeft de roeping haar kinderen te onderwijzen over de Here en zijn werk (Ps. 78:4-6) en hun te leren te onderhouden al wat Christus bevolen heeft (Mat. 28:19). De Heidelbergse Catechismus is een treffend specimen van dit onderwijs aan de jeugd.[6]

Ten slotte *legt* de kerk met haar belijdenis *publiek getuigenis af voor de wereld*. Het woord dat in het Nieuwe Testament voor 'belijden' wordt gebruikt, *homologein*, draagt vooral een forensische kleur.[7] De naam van Christus wordt publiek gemaakt (vgl. Mat. 10:32), belijden krijgt alles van een 'getuigenis' ten overstaan van anderen (vgl. Mat. 10:18). Zo fungeerde in eerste instantie de Nederlandse Geloofsbelijdenis, door Guido de Brès geadresseerd aan de koning van Spanje.

Actualiteit

Ik hoop dat duidelijk is geworden dat wij niet kunnen zonder belijdenisgeschriften. Het Woord van God vraagt om beleden te worden, om een geloof dat spreekt. Onze confessie houdt haar actualiteit als verwoording van ons gemeenschappelijk geloof, als permanente bewaakster van orthodoxie en orthopraxie, als formulier van eenheid, als legitimatiebewijs voor zusterkerken, als banier van de zuivere leer, als onderwijzing in die leer en als publiek getuigenis naar de wereld toe. Men kan haar met A.A. van Ruler duiden als een staf om gelovig te gaan, een stok om ketters te slaan en een stem om het loflied te zingen, al zijn haar functies daarmee niet uitgeput.[8]

In een tijd vol individualisme en nadruk op het persoonlijke is het goed ons te realiseren hoezeer wij belijden 'samen met alle heiligen': zowel met de gemeente om ons heen als met allen die ons in de kerk van de eeuwen voorgingen. Hun stemmen wijzen ons nog altijd de weg en mogen ons helpen te verstaan al wat ons in het evangelie beloofd is!

Noten:

1. Vgl. J.N. Bakhuizen van den Brink, *De Nederlandsche Belijdenisgeschriften*, Amsterdam 1940, p. 57.
2. J. Kamphuis, *Dogma's - wat doe je ermee?*, Haarlem (1988), p. 14.
3. A.A. van Ruler, *Waarom zou ik naar de kerk gaan?*, Nijkerk 1971, p. 91.
4. Een overzicht in 'Nota over de toeëigening van het heil', van deputaten voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken, in: *Werken aan eenheid*, Barneveld (1997), p. 51v.
5. P. Biesterveld, *Schets van de Symboliek*, Kampen 1912, p. 4.
6. Aanleiding tot de vervaardiging van de Heidelberger was dat Frederik III, keurvorst van de Paltz, een eenduidig leerboek met name voor 'die blüende jugend' wilde, vgl. L. Doekes, *Credo. Handboek voor de gereformeerde symboliek*, Amsterdam 1979, p. 74.
7. Vgl. O. Michel, '*homologeoo*', in: *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, V, Stuttgart o.J., p. 207: 'Der forensische Sinn des *homologein* ist vielleicht in der nt.lichen Überlieferung der wichtigste.'
8. Ik laat de vraag rusten of wij moeite moeten doen om tot een nieuwe belijdenis te komen, meer in rapport met thema's van onze tijd. Principieel is hier mijns inziens geen bezwaar, maar of het mogelijk en wenselijk is, is een andere kwestie. Ik verwijs hier graag naar H.J.C.C.J. Wilschut, 'Een nieuwe belijdenis?', in: *Nader Bekeken*, jrg.8, nr. 7/8, juli/augustus 2001, p. 194, 195; idem, 'Een nieuwe belijdenis?', in: *Nader Bekeken*, jrg. 8, nr. 11, november 2001, p. 290.

Confessioneel, niet confessionalistisch

Er liggen nog twee vragen die niet beantwoord zijn: Wat is het gezag van de belijdenis? En waarom worden ambtsdragers zo nauw aan haar gebonden?
In dit artikel ga ik nader op deze vragen in.

Schrift en belijdenis

Na de Vrijmaking werden ze vaak in één adem genoemd: 'Schrift én belijdenis!', 'op de grondslag van Gods Woord én de confessie'. Het wilde ongetwijfeld goed gereformeerd verstaan worden. Maar niet te ontkennen is dat het kan klinken als een nevenschikking. En dan is het opeens helemaal niet meer goed gereformeerd. Want het amen van de kerk is nooit gelijk te stellen aan het Woord van de Here. In artikel 7 NGB klinkt de waarschuwing: 'Men mag ook geen geschriften van mensen, hoe heilig de schrijvers ook geweest zijn, op één lijn stellen met Gods waarheid …' En dat geldt ook van alle belijdenisgeschriften. Het zijn en blijven *menselijke* geschriften, hoezeer zij ook Gods waarheid naspreken.

Er is dan ook diep ingrijpend onderscheid tussen de Schrift en onze confessie.

Er is allereerst een *principieel* verschil. De Schrift is het Woord van God, door God zelf ingegeven (2 Tim. 4:16). De belijdenis is een woord van de kerk, waarvan nooit gezegd mag worden dat het 'door God geademd is' (*theopneustos*), zoals er letterlijk staat in 2 Timoteüs 4:16.

Er is voorts een *functioneel* verschil. Het Woord van God is levend en krachtig (Heb. 4:12), het wederbaart (1 Petr. 1:23) en werkt geloof (Rom. 10:17). De heilige Schriften kunnen ons wijs maken tot behoud (2 Tim. 4:15). Dat alles kan niet van onze belijdenis worden gezegd. Zij is geen genademiddel in de hand van de Heilige Geest.

In de derde plaats is er te spreken van een *kwantitatief* verschil. De belijdenis is wel uit de Schrift geput, maar zij put de Schrift niet uit. De Schrift zegt veel meer dan er in onze confessie staat. Er is een hoogte, diepte en breedte in de Schrift, die nooit ten volle door een belijdenis verwoord kunnen worden. Gods Woord is als een oceaan, waaruit de kerk een emmer water schept.

Van oudsher heeft de kerk dan ook *bescheidenheid* gekend ten aanzien van haar belijden. Het woord 'samenvatting' dat wij in antwoord 22 HC tegenkomen,[1] getuigt van deze bescheidenheid. De leer van de Schrift wordt in onze confessie samengevat. En dat is wat anders dan uitputtend weergegeven. Gods Woord is volmaakt (Ps. 19:8), maar dat kan nooit van de confessie worden gezegd.

Om de verhouding tussen de Schrift en de belijdenis aan te duiden, hebben de gereformeerden gegrepen naar de onderscheiding: *norma normans* en *norma normata*. De Schrift is de norm die *normeert*, zij heeft gezag in zichzelf. De belijdenis is de norm die aan de Schrift *genormeerd* is, zij heeft slechts gezag doordat zij de Schrift naspreekt. H. Bavinck schrijft: 'De Schrift is alleen norma en regula fidei et vitae (norm en regel van geloof en leven); de belijdenis verdient alleen geloof, omdat en in zoover zij met de Schrift overeenkomt en blijft, als feilbaar menschenwerk, revisibel en examinabel aan de Schrift. De confessie is dus hoogstens norma secundaria (secundaire norm) … bindend voor allen, die in de gemeenschap met de kerk willen leven. Binnen de kerk heeft de belijdenis autoriteit als accoord van gemeenschap, als uitdrukking van het geloof der gemeente, maar zij gelooft en handhaaft die belijdenis alleen op grond van de Schrift.'[2]

Al heeft de confessie *afgeleid* gezag, ze heeft wel degelijk gezag! Omdat zij het duidelijke Woord van de Here naspreekt, mag zij regel zijn voor orthodoxie en orthopraxie. Haar normatieve kracht rust in de normatieve kracht van het Woord dat zij ons voorhoudt. Het zijn inderdaad mensenlippen die Gods naam belijden, maar zij belijden wel die naam, zo heilig, groot en goed. En de kracht van die naam doet zich gelden door de mensenwoorden heen en vraagt erkenning.[3] Daarom heeft de belijdenis gezag, zij het dat zij dit gezag geheel aan de Schrift ontleent.

Dit laatste doordringt ons ervan dat de confessie nooit het eind van alle tegenspraak kan zijn. Wij hoorden Bavinck al zeggen dat de belijdenis als mensenwerk *revisibel* en *examinabel* is aan de Schrift. Wie het op grond van de Schrift beter weet, mag en moet het zeggen. De gereformeerde kerken hebben altijd het recht van het *gravamen* gekend, waarbij men bezwaren tegen wat de confessie zegt, in de kerkelijke weg (d.w.z. ter beoordeling van de kerkelijke vergaderingen) kan voorleggen. Met dit recht van gravamen keren deze kerken zich tegen elk *confessionalisme* dat de confessie tot een onveranderlijke grootheid maakt en ieder dieper inzicht uitsluit. Maar de belijdenisgeschriften willen naar het woord van de reformator À Lasco 'de ontwikkeling van volgende eeuwen niet afsnijden bij het meerdere licht, dat God believen zou te geven.'[4] In feite tast het confessionalisme het wezen van de confessie aan: ze is niet het onfeilbare woord, maar het menselijk-gebrekkige woord, dat zich altijd moet verantwoorden ten overstaan van het goddelijke Woord.

Binding aan de belijdenis

In het voetspoor van A. Kuyper is de confessie wel genoemd 'akkoord van kerkelijke gemeenschap'. De aanduiding wil duidelijk maken hoezeer allen die lid zijn van de kerk, gebonden zijn aan de belijdenis. Op die belijdenis gaat men de gemeenschap met de kerk aan. Kuyper vergeleek de confessie in dit verband wel met de Grondwet, waaraan de Staten-Generaal in hun zittingen gebonden zijn.[5] Er is op Kuypers typering best wat af te dingen. 'Akkoord' smaakt vandaag naar 'contract'. Men kan zo terechtko-

Thema II **A.N. Hendriks**

men in een formeel-juridisch klimaat dat geen recht doet aan de confessie als lofzeggend amen van de kerk. De billijkheid gebiedt de historische context van Kuypers typering niet te vergeten. Hij beoogde - tegenover de vrijblijvendheid van de volkskerk - de belijdenis gelding te geven en de eenheid van belijden als kerkelijk verenigingscriterium hoog te houden. Kuyper wilde er ernst mee maken dat de kerk de vergadering van de ware gelovigen is.[6]

Kuypers aanduiding mag bezwaren hebben, wat hij voorstond, is juist. De confessie is de belijdenis van de *kerk*. Wie zich bij die kerk aansluit, dient met dit amen in te stemmen. Omdat de confessie onze gemeenschappelijke belijdenis is, zijn wij er in de kerk ook *allen* aan gebonden. Kerklid zijn en niet instemmen met de belijdenis, is onverenigbaar. Want door lid te worden, nemen wij het lied van de kerk bewust op de lippen, gaan we staan bij het koor dat het (samen aangenomen) loflied zingt.

In de jaren zestig van de vorige eeuw is door sommigen in onze kerken gesteld dat bij de openbare geloofsbelijdenis slechts instemming wordt gevraagd met wat de Twaalf Artikelen belijden en niet met de inhoud van de drie Formulieren van eenheid: de Heidelbergse Catechismus, de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels.[7] Deze opvatting is niet houdbaar. Er is over de zinsnede de leer 'die hier in de christelijke kerk geleerd wordt' reeds in het verleden heel wat te doen geweest.[8] We komen haar tegen o. a. in de vragen bij de bediening van de doop en bij de openbare geloofsbelijdenis. Het woordje 'hier' is wel vervangen geweest door 'dienvolgende'. J. Trigland vermeldt dat de Dordtse synode 1618-1619 besloot - tegenover bedenkingen van de Remonstranten - het toch weer te houden op het woordje 'hier'. Er is geen aanleiding om het getuigenis van Trigland in twijfel te trekken.

Latere edities van onze liturgische formulieren spreken dan ook van de leer 'die in de christelijke kerk alhier geleerd wordt'. Het gaat om de leer van het Oude en Nieuwe Testament en het is déze leer die in de kerk waarin de doop of de openbare geloofsbelijdenis plaatsvindt, geleerd wordt. Deze leer nu wordt geleerd in onze belijdenisgeschriften, met name in de Formulieren van eenheid. Wie belijdenis doet, verklaart publiek dat die leer de ware is en dat dit amen van de kerk zijn amen is. Vandaar

Dr A. Kuyper

dat in artikel 60 van onze kerkorde ook gesproken wordt over het belijdenis doen van 'het geloof *naar de gereformeerde leer*'.

Ambtsdragers

Al heel lang kennen onze kerken het gebruik dat ambtsdragers na hun bevestiging hun handtekening zetten onder een ondertekeningsformulier. Men staat gereed om een zeer verantwoordelijke dienst in de kerk op zich te nemen. Er zit voor de gemeente heel wat aan vast, hoe zo'n broeder zijn ambt zal vervullen. Men moet 'uitkomen voor hetgeen met de gezonde leer strookt' (Tit. 2:1), 'vermanen op grond van de gezonde leer' (Tit. 1:9), 'rechte voren trekken bij het brengen van het woord der waarheid' (2 Tim. 2:15). Vandaar dat van broeders die tot zo'n verantwoordelijkheid worden geroepen, de verklaring wordt geëist 'dat wij er hartelijk van overtuigd zijn dat de leer van de drie formulieren van eenheid - de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus en de Dordste Leerregels - *in alle delen* geheel met Gods Woord overeenstemt'.

In de zestiende eeuw ondertekenden aanvankelijk alleen predikanten de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Men vroeg dit speciaal van hen om de eenstemmigheid in de leer te bevorderen en te garanderen. Wat later gaat men dit ook vragen van ouderlingen en diakenen (1574). Maar het blijkt toch niet toereikend om met name de *zuiverheid* van de leer te waarborgen. Er is een stroming in de gereformeerde kerk die zich niet ten volle thuis voelt in het klimaat van de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Heidelbergse Catechismus. Wanneer de dreiging van buiten afneemt, gaat deze stroming zich heftiger in de kerk roeren. Na 1600 breekt zij duidelijk door in de persoon van Arminius en zijn medestanders. Zij willen van geen binding aan de belijdenis (een ménselijk geschrift) weten en vinden dat er ruimte moet zijn om afstand te nemen van wat in de NGB en de Heidelberger is verwoord.

Het merkwaardige deed zich voor dat remonstrantse predikanten soms toch wel deze belijdenisgeschriften ondertekenden. De provinciale synode van Zuid-Holland 1618 onderkende de impasse en legde aan de komende generale synode een ondertekeningsformulier voor met de woorden: 'Omdat de Remonstranten de formulieren van onze eenheid, namelijk de geloofsbelijdenis en de catechismus, eigenhandig ondertekenen en die toch verkeerd uitleggen, wordt de nationale synode gevraagd, op welke wijze dit kwaad kan worden tegengegaan'.[9]

Hier hebben wij de historische *achtergrond* van het bekende ondertekeningsformulier dat de grote synode van Dordt 1618-1619 invoerde! Men wilde eerlijkheid en ondubbelzinnigheid. Predikanten moesten van harte de leer van de kerk zijn toegedaan en dan ook die leer in '*alle artikelen en stukken*'. De ondertekening droeg niet minder dan het karakter van een geloofsbelijdenis: dit belijd ik en hiervoor sta ik. Tegelijk bleef er ruimte voor bedenking of afwijkende mening. Alleen verplichtte men zich dit niet 'openlijk' te leren, maar in de kerkelijke weg aan de kerkelijke vergaderingen voor te zullen leggen.

Dit ondertekeningsformulier vigeert - taalkundig gemoderniseerd - nog altijd in onze kerken voor dienaren des Woords en mutatis mutandis ook voor ouderlingen en diakenen.

Betekent dit dat er totaal geen kritiek mag zijn op wat onze confessie zegt? Ik wijs erop dat het ondertekeningsformulier instemming vraagt voor de leer 'in alle delen'. Er staat niet: 'in alle bewoordingen'. De belijdenisgeschriften dragen het stempel van hun ontstaanstijd. Zij gebruiken soms ook heel duidelijk bewoordingen uit die tijd. We zien dat sterk in de oudste tekst van de Dordtse Leerregels. Soms herinnert de manier waarop iets beleden wordt, aan oude tijden. Dat ontdekken we bijvoorbeeld in vraagstellingen van zondag 5. Maar de gereformeerden hebben van

oudsher ingestemd met wat de Eerste Zwitserse Confessie (die ook door Calvijn van harte is aanvaard) zegt: Wie dus met deze artikelen overeenstemt, met hem zijn wij eenstemmig, ook al gebruikt hij andere spreekwijzen. 'Dem auf *die Sache selbst* und *die Wahrheit*, nicht auf die Worte soll man sehen'.[10] Calvijn wijst op de ingetogenheid van heilige mannen die ons moet waarschuwen 'dat wij niet zo streng op hen een brandmerk drukken, die niet willen zweren op woorden, die door ons zijn opgesteld, wanneer ze namelijk niet geleid worden door hooghartigheid, brutaliteit of kwaadwillige listigheid ...'[11] J.R. Wiskerke schrijft: 'Zonder de bewoordingen of terminologie voor onbelangrijk te verklaren, hebben de Gereformeerden toch reeds vanouds op dit punt van ruimhartigheid blijk gegeven.'[12] Daarbij zijn wij niet gebonden aan de historische achtergrond noch aan wat de vaderen met een zinsnede bedoelden. De confessie geeft geen samenvatting van de gedachten van de vaderen, maar van de leer van de Schrift. Zij moet gelezen en verstaan worden in het licht van het Woord.

Meer ruimte?

In de gesprekken van onze deputaten met de Nederlandse Gereformeerde Kerken is duidelijk naar voren gekomen dat deze kerken meer ruimte wenselijk en noodzakelijk achten om in alle openheid over onderwerpen te kunnen doorspreken, dan in het kader van ondertekeningsformulieren mogelijk is. Wie iets anders op een bepaald punt van de leer publiceert, moet niet meteen met schorsing bedreigd worden. Dat er bij deze kerken meer ruimte is, zien wij wanneer predikanten publiek kritiek kunnen hebben op de aangenomen leer.[13] Ook in onze eigen kring wordt gepleit voor een soepeler omgang met de belijdenis, die verder gaat dan cosmetische kritiek.[14] Ik las dat men in de classis Dordrecht-Gorinchem een voorstel doet aan de particuliere synode om in de kerkelijke weg te komen tot een nieuw ondertekeningsformulier.[15] Men schijnt ook in Groningen daarmee bezig te zijn. Ik ken de inhoud van wat men als concept voorlegt, niet.

Maar ik denk dat de kerken zich wel tien keer moeten bedenken voordat zij op de stringente binding aan de leer terugkomen. De binding van de ondertekeningsformulieren bewaart de gemeente voor persoonlijke opvattingen en honoreert dat de confessie het amen van de *kerk* is. Wie het laatste serieus neemt, kan de weg niet openen voor 'een doorspreken in alle openheid'. Want de belijdenis is geen discussiestuk, maar het *geloofs*antwoord van de kerk. Dat geloofsantwoord kan niet publiek ter discussie staan. Zo gauw dat gebeurt, heeft men de confessie gedenatureerd.

De weg van het *gravamen* is een wijze weg. Hij bewaart scribenten ballonnetjes op te laten en dwingt wie het beter weet, zijn gevoelen aan het oordeel van de *kerken* in haar vergaderingen te onderwerpen. Deze weg honoreert dat het in de confessie gaat om ons gemeenschappelijk geloof en dat de kerken samen alleen gerechtigd zijn wijziging aan te brengen. We zien waar het op uitloopt, wanneer men deze weg niet in acht neemt. De Nederlands Gereformeerde Kerken hebben *als kerken samen* zich nog steeds niet uitgesproken over de kritiek van drs. H. de Jong op de Dordtse Leerregels en ook niet over de leer van wijlen ds. B. Telder over 'sterven en dan?' Wanneer delen van de confessie publiek bekritiseerd worden, waar blijft dan de garantie dat de gemeente 's zondags onderwezen zal worden in 'het geloof naar de gereformeerde leer'?

Er is binnen het kader van de ondertekeningsformulieren *ruimte*. Maar het is een ruimte die ingeperkt wordt door respect voor het amen van de kerk. Nieuwere inzichten zijn mogelijk. Gerechtvaardigde kritiek wordt niet monddood gemaakt. Maar de kerken nemen haar confessie zo serieus, dat zij dan ook een doorwrocht stuk verwachten waarover zij zich in hun vergaderingen kunnen uitspreken. Zij hebben de wacht over de zuiverheid van de leer en mogen niet toelaten dat de gemeenten in verwarring raken over het gemeenschappelijk geloof.

Afsluiting

Ik hoop dat de beide artikelen die ik schreef, ertoe mogen bijdragen opnieuw te beseffen wat wij in onze belijdenisgeschriften bezitten en welke belangrijke functies zij vervullen. Dit hernieuwd besef kan ons helpen het belang van de binding te zien, zoals de ondertekeningsformulieren daarvan spreken. Achter dit alles steekt de wens dat wat wij met de kerk van de eeuwen belijden, werkelijk onze *doorleefde* belijdenis is. Een confessie waarvan *in alle delen* geldt: 'Wij geloven allen met het hart en belijden met de mond'!

Vragen

Degenen die dit onderwerp in groepsverband willen bespreken, kunnen een aantal gespreksvragen vinden op www.woordenwereld.nl *onder Nader Bekeken, jaargang 12 no. 1, januari 2005, Thema.*

Noten:

1. Reeds Augustinus sprak van een verbum abbreviatum, een afgekort woord. Het woord 'samenvatting' duikt al in 1540 op in verband met de Augsburgse Geloofsbelijdenis, vgl. C. Augustijn, *Kerk en belijdenis*, Kampen 1969, p. 26.
2. H. Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek*, I, Kampen 1928, p. 63.
3. Vgl. J.R. Wiskerke, *De strijd om de sleutel der kennis*, Groningen (1978), p. 91: 'Zo moet ons belijden dan getypeerd worden als een zeer gemakkelijk op de lippen nemen van het woord, dat God ons al op de lippen legde. En omdat Gods Woord in en onder de aktiviteit van ons getrouwe belijden eenvoudig Gods Woord blijft, daarom wordt niet alleen de vastheid maar ook de kracht, het leven en het gezag in ons mensenwoord bewaard. Ons kreatuurlijk verstaan en vertolken (symboliseren) houdt dan Gods krachten niet tegen, maar ze geeft die door: in het getrouw belijden worden we waarachtig tradenten van de kracht Gods.'
4. Geciteerd bij A.D.R. Polman, 'Belijdenisschrift' in: *Christelijke Encyclopedie*, I, Kampen 1956, p. 552.
5. Vgl. A. Kuyper, *Revisie der revisie-legende*, Amsterdam 1879, p. 64.
6. Vgl. P.A. van Leeuwen, *Het kerkbegrip in de theologie van Abraham Kuyper*, Franeker 1946, p. 200.
7. Vgl. G. Visee, *Onderwezen in het koninkrijk der hemelen*, Kampen 1979, p. 126 en 128.
8. Vgl. hiervoor P. Biesterveld, *Het Gereformeerde Kerkboek*, 1931, p. 176v; C. Trimp, *Formulieren en gebeden*, Kampen 1978, p. 39v.
9. Geciteerd bij C. Augustijn, *a.w.*, p. 65.
10. Geciteerd bij C. Veenhof, *Prediking en uitverkiezing*, Kampen 1959, p. 187.
11. *Institutie*, I,13,5.
12. J.R. Wiskerke, *a.w.*, p. 53.
13. Vgl. voor de kritiek van drs. H. de Jong en dr. A. van der Dussen de Kroniek 'Dordt onder kritiek' van H.J.C.C.J. Wilschut, in: *Nader Bekeken*, jrg. 11, nr. 7/8, juli/augustus 2004 p. 196.
14. Vgl. de Kroniek 'Jaarbalans', in: *Nader Bekeken*, jrg. 10, nr. 12, december 2003, p. 329; K. Mulder, 'Samen bezinnen op kerkelijke eenheid', in: *Nader Bekeken*, jrg. 11, nr. 2, febr. 2004, p. 41,42.
15. Vgl. 'Classis Dordrecht-Gorinchem' in: *Gereformeerd Kerkblad ten dienste van de Gereformeerde Kerken in Overijssel...*, jrg. 57, nr. 13, november 2004, p. 14.

Koning Kind

We zijn het er na de moord op Theo van Gogh allemaal over eens dat je, zolang je fatsoenlijk blijft, alles moet kunnen zeggen wat je vindt. Maar mocht u hieronder nu iets vinden wat onbedoeld kwetsend is, dan hoop ik op in ieder geval 10% van het begrip dat Van Gogh gekregen heeft voor zijn met *opzet* stuitende en kwetsende uitspraken.

Weet u, heel gek misschien, maar ik ben voor gezag. Ik vind dat de overheid het voor het zeggen heeft in ons land. En ik vind dat in de klas een leraar het voor het zeggen heeft. En dat thuis vader en moeder het voor het zeggen hebben. En, ik durf het haast niet te zeggen, maar ik vind dat in de kerk de kerkenraad het voor het zeggen heeft. Nou geef ik direct toe dat de uitdrukking 'het voor het zeggen hebben' niet zo geslaagd is. Het lijkt een beetje dictatoriaal. En dat is natuurlijk niet de bedoeling. Er mag best een heel open overleg zijn. Het poldermodel (overleg) heeft in ons land wel degelijk ook z'n goede vruchten opgeleverd. En als ouders doe je er dus verstandig aan je kinderen niet te dicteren, maar met ze te praten. En zo is een kerkenraad ook wijs als hij (kerkenraad is mannelijk!) overleg pleegt met commissies en op z'n tijd met de hele gemeente.

Tegelijk ben ik van mening dat een democratie doorslaat als een overheid haar besluiten laat regeren door de stem van het volk. Als een bomvol Museumplein in Amsterdam het kabinet ertoe brengt om nog eens extra na te denken over de voorgenomen bezuinigingsmaatregelen, is dat een goede zaak. Maar als het kabinet zijn standpunten laat bepalen door het volume van de uitgesproken dreigementen, dan is dat m.i. een uiterst slechte zaak. Zo is dat ook als ouders hun toestemming voor dit of dat laten afhangen van het volume waarmee de deur naar hun verwachting dichtgeslagen zal gaan worden door een lid van hun nakroost. Dat is evenzo een slechte zaak. Want dan kun je terecht de vraag stellen: wie of wat regeert er nu eigenlijk?

Als gezagsdragers zich laten regeren door degenen over wie ze gezag ontvangen hebben, dan is er iets goed mis.

J.H. van den Berg, psychiater en auteur, spreekt in een van zijn publicaties over de twintigste eeuw als de eeuw van het kind. Hij bedoelde daarmee dat langzamerhand het kind de rol zou gaan krijgen van koning op de troon. Ik herinner mij nog een illustratie van een klein, brutaal kijkend jongetje met iets als een kroon op z'n hoofd. Boven op een tafel. Alle ouderen om hem heen, in kleren die wezen op hun rol als gezagsdragers, keken met een haast kritiekloze adoratie naar de capriolen van het kind en al adorerend stonden ze tegelijk letterlijk onder hem. De omgekeerde wereld natuurlijk. Ik weet zeker dat het, toen deze tekening gemaakt werd (in de jaren vijftig), een beetje een lachwekkende tekening gevonden werd. Maar intussen kunnen we niet meer spreken van een lachwekkende tekening die gespeend is van alle werkelijkheidszin. In veel situaties is het kind inderdaad koning geworden. Vanaf het moment dat het kind gewenst is (ik generaliseer en chargeer natuurlijk!), worden hemel en aarde bewogen om hem of haar te verwekken om het vervolgens in een peperdure maxi-cosi als een klein godheidje in de volwassenenwereld rond te dragen. Kind-zijn, het is niet meer een fase op weg naar de volwassenheid. Het is een zelfstandige grootheid geworden, die de wereld om zich heen naar z'n hand zet. Kind-zijn, het is een grootheid met eigen financiële middelen en dus interessant voor de commercie. En deze is volledig bereid ter wille van het eigen profijt diep te buigen voor koning Kind. Kind-zijn, het is een zelfstandige grootheid geworden met z'n eigen winkelketens en z'n eigen tv-kanalen.

Overdreven? Ik denk dat we het heel vaak niet eens meer merken. Omdat we zelf dagelijks meehelpen een wereld te creëren waarin gezag grotendeels absent is (wat wil je eten vandaag, snoepie?!). Het is niet verwonderlijk dat dit kind ook z'n plaats gaat opeisen in de kerk. Maar juist dan komt het er voor ons als volwassen kerkmensen op aan: gaan wij het kind tegemoet treden als *koning* van de kerk (macdonaldisering) of als de *toekomst* van de kerk (samen wennen aan het vaste voedsel van het onverkorte Woord)?

R.Th. Pos

Een opmerkelijk Amerikaans initiatief in 1941

In het kader van het zestigjarig jubileum van het *Nederlands Dagblad* afgelopen jaar werd een tweetal jubileumreizen naar de Verenigde Staten georganiseerd onder de titel 'Amerika met eigen ogen'. Van die mogelijkheid is door meer dan honderd lezers en lezeressen gebruik gemaakt. Velen hebben deze reizen als zeer boeiend ervaren.
Ook mijn vrouw en ik hebben de eerste reis meebeleefd en die heeft op ons grote indruk gemaakt.

Wij waren op zaterdag 11 september 2004 op Liberty Island waar het machtige Vrijheidsbeeld staat, om daarna op diezelfde dag 'Ground Zero' te bezoeken. Daar zagen we 'met eigen ogen' het dramatisch grote gat in de bebouwing van Manhattan, waar de Twin Towers stonden. Het was voor ons een indrukwekkende belevenis.

Twee dagen daarvoor, op donderdag 9 september, waren we als groep te gast op het Westminster Seminary in Glenside/Philadelphia, de theologische opleiding van een aantal orthodox presbyteriaanse kerken in Amerika, in de grote hal en aula van de universiteit. Aan die universiteit was jarenlang de naam van prof. dr. C. van Til verbonden; ze is ook naar hem vernoemd. Vele ouderen onder ons weten nog dat hij in de jaren veertig en vijftig bekend was als medewerker van het weekblad *De Reformatie*. Na een speech van prof. Richard B. Gaffin (systematische theologie) over de geschiedenis van de gereformeerden/presbyterianen in de Verenigde Staten kregen wij een interessante rondleiding door de universiteit.

Tijdens die rondleiding kwamen wij ook in de bibliotheek en het archief. Daar werd ik vooral getroffen door het feit dat wij kennis kregen van het bestaan van een tweetal brieven die ons werden getoond, en die wij ook mochten fotograferen. Het bleek een opmerkelijk initiatief van het Westminster

23 januari 1941

Aan het Amerikaanse Comité voor
Dienst aan Vrienden
(American Friends Service Committee)
12 South 12th Street
Philadelphia, Pennsylvania

L.S.,

Ons hebben berichten bereikt dat twee van de kundigste hoogleraren theologie in Nederland, prof. K. Schilder van de Theologische School in Kampen en prof. F.W. Grosheide van de Vrije Universiteit in Amsterdam, gevangen gezet zijn door de bezettende macht (*have been confined in prison by the occupying authorities*). Deze berichten hebben ons via een omweg bereikt.

Als ze echter waar zijn, zouden we graag alles wat binnen ons vermogen ligt, doen voor hun vrijlating en we hebben ons afgevraagd of een academische benoeming aan de faculteit van dit instituut in dit verband dienstig zou kunnen zijn (*whether academic appointments to the faculty of this institution would be of any service in that connection*).
Door middel van uw connecties met Nederland in de persoon van de heer Elkiston en wellicht anderen daar zou het misschien mogelijk zijn om ons te informeren over de betrouwbaarheid van deze berichten en of een academische benoeming in ons land nuttig zou kunnen zijn om de loslating te verzekeren van deze heren door de Duitse bezettingsautoriteiten (*the release of these gentlemen by the German occupation authorities*).

Ik vertrouw erop dat het verzoek dat ik doe, niet een al te grote last op uw schouders legt.

Met oprechte dank voor welke informatie die u dan ook maar kunt geven, verblijf ik,

hoogachtend,
Registrator and Secretary

Rondblik **A. van Leeuwen**

Seminary tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het bleek namelijk dat begin 1941 door de secretaris van het Westminster Seminary, Mr. Paul Woolley, een uiterste poging is gedaan om prof. dr. K. Schilder en prof. F.W. Grosheide die zoals er staat, waren 'confined in prison by the occupying authorities', te doen emigreren naar de Verenigde Staten. De briefschrijver suggereerde dat de universiteit daarin misschien een belangrijke rol zou kunnen spelen. De brief werd verstuurd naar 'the American Friends Service Committee'. De brief en het antwoord daarop die, het zij met nadruk vermeld, geschreven werden in de periode dat de Verenigde Staten van Amerika nog niet in de wereldoorlog waren meegezogen, staan hierbij afgedrukt (*in het Nederlands vertaald door br. H. de Lange te Dordrecht*).

Karakteristieke Engelse termen heb ik (cursief) aan de tekst toegevoegd.

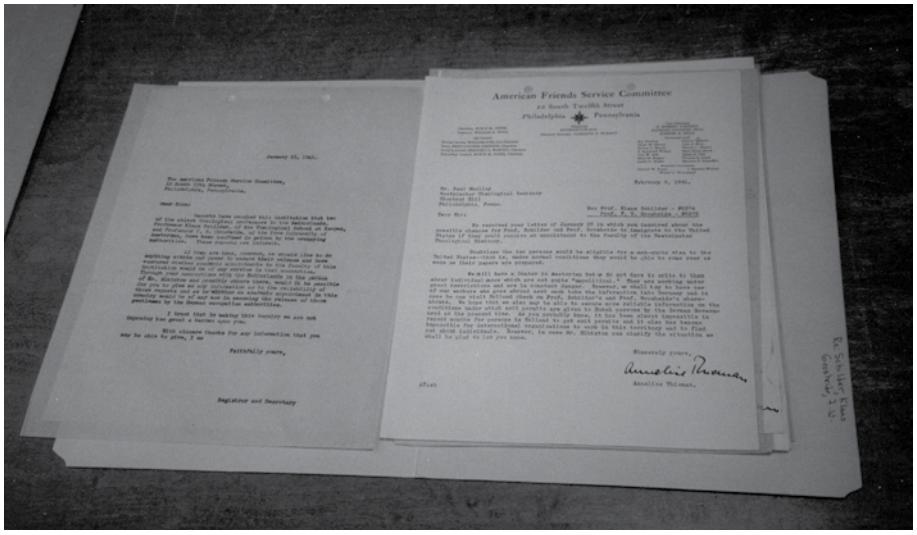

De beide brieven op de archieftafel van de universiteit (foto A. van Leeuwen)

Uit diverse contacten met betrokkenen van toen is mij gebleken dat dit initiatief van de Westminster Seminary in ons land nooit bekend is geworden. Vandaar mijn idee hiervan vanwege de historie melding te maken.

Ten slotte nog dit. Prof. Schilder is op 6 december 1940 door de Duitsers uit gevangenschap vrijgelaten, hetgeen in Amerika vanwege de oorlogsomstandigheden niet bekend was. Ook is het mij (en anderen) niet bekend of prof. Grosheide ooit gevangen genomen is. Dat doet overigens aan de bedoeling van de brief niets af.

Een opmerkelijk en broederlijk initiatief!

Amerikaans Comité voor Dienst aan Vrienden
(American Friends Service Committee)

3 februari 1941
De heer Paul Woolley
Westminster Theological Seminary

Re: Prof K. Schilder #5974 F.W. Grosheide # 5975

Geachte Heer,

We hebben uw brief van 23 januari ontvangen, waarin u informeerde naar de mogelijke kansen voor prof. Schilder en prof. Grosheide om naar de Verenigde Staten te emigreren, als ze een benoeming zouden kunnen krijgen aan de universiteit van het Westminster Theologisch Seminarie (*about the possible chances for Prof. Schilder and Prof. Grosheide to immigrate to the United States if they could receive an appointment to the faculty of the Westminster Theological Seminary*).
Zonder twijfel zouden de twee personen in aanmerking komen voor een visum dat niet valt onder quotaregelingen voor de Verenigde Staten - dat wil zeggen: onder normale omstandigheden zouden ze kunnen komen wanneer hun papieren klaar waren.

We hebben nog steeds een centrum in Amsterdam, maar we durven hun niet te schrijven over individuele gevallen die niet helemaal on-politiek zijn (*unpolitical; bedoeld wordt naar mijn mening 'politiek geladen' gevallen*, AvL). Ze werken onder grote beperkingen en zijn voortdurend in gevaar. We zullen echter proberen via een van onze medewerkers, die volgende week naar het buitenland gaat, de informatie Duitsland in te krijgen en voor het geval dat hij Nederland kan bezoeken, hem de verblijfplaats van prof. Schilder en prof. Grosheide te laten vaststellen (*check on Prof. Schilder's and Prof. Grosheide's where-abouts*). We hopen ook dat we meer betrouwbare informatie zullen kunnen krijgen over de voorwaarden waarop op dit ogenblik uitreisvisa worden gegeven aan Nederlandse personen door de Duitse overheid. Zoals u waarschijnlijk weet, is het de laatste tijd bijna onmogelijk dat mensen in Nederland uitreispapieren krijgen, en is het ook onmogelijk dat internationale organisaties in dit gebied werken en iets vernemen over individuele personen.
Voor het geval echter dat de heer Elkiston opheldering kan geven over de situatie, zullen we dat u graag laten weten.

Hoogachtend,
w.g., Annelies Thieman

Geroepen tot het ambt?

In art. 20 van de kerkorde staat te lezen: 'De ouderlingen en diakenen zullen tot hun ambt geroepen worden door de kerkenraad en de diakenen, met medewerking van de gemeente...'
Bij de bevestiging wordt aan de nieuwe ambtsdrager (inclusief de predikant) gevraagd: 'Bent u ervan overtuigd dat God zelf u door zijn gemeente tot deze dienst heeft geroepen?'
Daar zit iets heel moois in: de Here roept zijn onderherders. En Hij gebruikt de gemeente daarvoor. Ook daar de onbegrijpelijke mengeling van Gods daad en de eigen verantwoordelijkheid van mensen. Dat is goed om vast te houden.

Maar ondertussen komt in veel gemeenten de vervulling van vacatures in de ambtsdienst maar nauwelijks rond.

Horen we de Here niet meer roepen? Of geeft de gemeente die roep niet meer zo klemmend door? Of ervaren de ambtsdragers die roeping niet zo geestelijk?

Ook meer van de Geest

Het is al bijna flauw geworden om te schrijven over 'meer van de Geest'. De kolommen van de kerkelijke pers, én een compleet boek hebben het onderwerp in 2004 uitgebreid behandeld. Daarbij ging het over de bijzondere gaven van de Geest, zoals gebedsgenezing en het spreken in tongen. En, hoe de verschillende scribenten er ook over dachten, meer gaven van de Geest in de gemeente, hetzij in bijzondere vorm, hetzij in de (schijnbaar) eenvoudiger vormen, wilde vrijwel iedereen. En terecht, want de Geest werkt, en zijn gaven zullen, hoe dan ook, aan het licht komen.

Maar meer ambtsdragers, toch ook gaven van de Koning van de Kerk aan zijn gemeenten, daar lijken alleen maar oververmoeide kerkenraden naar te verlangen. En in veel gemeenten lijkt dat verlangen niet of nauwelijks vervulbaar te zijn.

Het lijkt tijd te worden dat we ons meer gaan realiseren dat het ambt in de gemeente meer is dan een bestuursfunctie. Tijd om ons ervan bewust te worden dat een kerkenraad meer is dan een college dat de verschillende meningen in de gemeente verzamelt en er uiteindelijk een compromisvoorstel uitperst, waarmee vervolgens helemaal niemand meer tevreden is. Ik chargeer hier, dat weet ik wel, maar soms… soms heb je het gevoel dat er weinig geestelijks is aan het ambt van dominee, ouderling of diaken.

Natuurlijk weet iedereen dat ambtsdragers ook gewone mensen zijn, met al hun hebbelijk- en onhebbelijkheden. Maar ze hebben wel ja gezegd op de vraag: 'Bent u ervan overtuigd dat God zelf u geroepen heeft?' Het hele - schijnbaar administratieve - proces van het opgeven van namen, de talstelling, de verkiezing, het tellen van de stemmen, de haast onvermijdelijke ontheffingsaanvragen, de beraadslagingen hoe dat nu weer opgelost moet worden, de tweede verkiezingen of het voorstellen van de daaropvolgende broeder, de benoeming en de bevestiging mondt uit in de vraag: 'Weet u dat God u geroepen heeft?'

Ziet u het werk van de Geest daarin? Of hebben de noodzaak tot enkelvoudige voorstelling aan de gemeente, de ontheffingsaanvragen, de uitslag van de stemming of de beraadslagingen u alle zicht op het werk van Gods Geest ontnomen?

Geroepen om leiding te geven

De gechargeerde opmerkingen hierboven zijn voor velen niet zo ver bezijden de waarheid, en ze 'haken af', vragen ontheffing, zijn teleurgesteld, opgebrand, noemt u maar op. En steeds vaker hoor je de klacht: 'Er wordt in de kerk geen leiding meer gegeven.'

Leiding geven. Dat is het centrale kenmerk van de onderherders. Zij moeten de schapen van de kudde leiden in de grazige weiden van Gods Woord.

Leiding geven kan niet zonder gezag.

Gemeentebreed

H. Walinga

En het lijkt erop dat dat gezag steeds meer stoelt op de 'politieke' kwaliteiten van de kerkenraadsleden. De ambtsdrager moet een wijze man zijn die de gemeente kent en de verschillende meningen peilen kan en besluiten neemt die door zo veel mogelijk gemeenteleden gedragen worden. Dat is de afgelopen jaren steeds moeilijker geworden, want de meningen en de gevoelens lijken steeds meer uiteen te lopen. Er is een aanhoudende roep om verandering. Niet alleen in de vormen van de erediensten, maar ook in de visie op en de interpretatie van het Woord en Gods geboden.

De ambtsdragers zijn geroepen om daar leiding in te geven.

Geroepen. Door God, via de gemeente.

Daaraan ontleent de ambtsdrager zijn gezag. Aan Gods roepen, dat via de gemeente tot hem komt.

Misschien wordt het tijd om die roeping weer onder de aandacht te brengen.

Als God roept, roept hij eenduidig. Als de gemeente die roep doorgeeft, dan klinkt dat de laatste jaren minder eenduidig. Meer blijdschap wordt er gevraagd, maar aan de andere kant meer soberheid. Er wordt meer ruimte gevraagd voor menselijke omstandigheden waar die in botsing komen met Gods geboden, maar aan de andere kant horen we een pleit voor een stringentere handhaving. In de erediensten wordt meer gevraagd om interactie tussen de predikant en de gemeente, maar hier en daar ergeren broeders en zusters zich als de kinderen bij een doopbediening bij de doopvont worden geroepen.

Geef daar maar eens leiding aan, als ambtsdragers. Doe je dat op een voorzichtige manier, kijkend naar het breedste draagvlak in de gemeente, dan is het nooit goed. Dan zijn er altijd gemeenteleden die zich verongelijkt voelen. Doe je dat rigoureus, ook dan zijn er protesten.

Een kerkenraad moet beslissingen nemen, dat is duidelijk. En dat de gemeente daarbij niet gepasseerd mag worden, is net zo duidelijk. Maar de gemeente moet ook geleid worden, en daar is maar één staf voor: het Woord van de Here.

En waar dat Woord ruimte laat voor allerlei mogelijkheden, bijvoorbeeld voor de inrichting van de erediensten, daar zullen besluiten van de kerkenraad niet gevolgd mogen worden door wegblijven uit die erediensten. Want dat lijkt steeds meer te gebeuren. Komen de kinderen naar ons inzicht niet genoeg aan bod? Ervaren we te weinig blijdschap in de kerkdiensten? Dan gaan we toch shoppen? Wordt er een koor in de diensten ingezet? Vieren we het avondmaal voortaan 'gaand-en-staand'? Dan schrijven we toch een brief dat we ons niet meer thuis voelen?

En de ambtsdragers zijn met dat soort dingen zoveel bezig, dat de tijd om de Schrift goed te bestuderen ook gaat ontbreken wanneer er zwaarwichtiger zaken aan de orde zijn.

En toch is dat de kerntaak: leidt de gemeente in de grazige weiden van Gods Woord.

Dat is een moeilijke taak. Je moet als herder eerst zelf weten waar die weiden te vinden zijn. En dat betekent studie. Studie van het landschap waarin de kudde zich bevindt.

Dan ben je onderherder. Dan kun je wijzen: 'Gemeente…, daarheen, daar liggen de weiden waar de Here voedsel uitdeelt.' En de gemeente zal zich dan moeten laten leiden. Want de schapen weten: die onderherder maakt ernst met zijn roeping. Zelfs als je als gemeentelid vindt dat het ook wel wat anders had gekund, wat blijer misschien, of wat minder stereotiep, dan ga je toch mee, want als die ambtsdrager wijst, dan wijst de Here.

Dat zicht op de wijzende Opperherder, via de leiding van zijn trouwe onderherders, mag wel weer meer in het zicht komen, en meer geaccepteerd worden. Maar dan wel trouwe onderherders, die zich, op hun beurt, laten leiden door het Woord van die Opperherder.

Geef ze daarom de ruimte om zich met dat Woord bezig te houden, en daarin de wegen te vinden die de Here met de kudde wil gaan.

Erkenning van gezag

Hoe zouden we dat toch kunnen bewerkstelligen, dat de gemeenteleden zich laten leiden, en dat de ambtsdragers royaal leiding kunnen geven?

In de Bijbel staat niet zoveel over de methode van het kiezen van ambtsdragers. We lezen daarover, bijvoorbeeld, in Handelingen 1 en 6. In hoofdstuk 1 stelt men mannen voor die men geschikt acht om Judas op te volgen. Een soort talstelling dus. Daarna lezen we niet van een stembriefjesprocedure, maar laat men de twee mannen loten.

Moeten wij dat ook doen? Zou dan duidelijk worden dat de Here roept, en zou daarmee hun gezag duidelijker zijn en meer geaccepteerd worden?

Dat is niet nodig. Want, welke methode de Here ook gebruikt om aan te wijzen wie als onderherders zullen dienstdoen, zijn roeping blijft gelijk. Laat bij verkiezingen die roeping maar extra overkomen. Niet alleen bij de broeders die voorgesteld worden, maar ook bij de gemeente die kiest.

Ooit heb ik ervoor gepleit om de aantallen stemmen niet bekend te maken aan de gemeente. Dat leidt maar af van de roeping die van God naar de broeders uitgaat, want het vertaalt de roep die de gemeente doorgeeft, niet in cijfertjes, maar in een aanstelling als onderherder. Het zou kunnen helpen.

Zo is er meer te doen om aan de gemeente duidelijk te maken dat het verkiezen van ambtsdragers wat anders is dan het kiezen van bestuurders. Oproep tot gebed om de leiding van de Heilige Geest, bijvoorbeeld. En om serieuze overweging bij het indienen van namen. En om overleg met elkaar, gesprekken om te weten te komen of die broeder de grazige weiden wel wil wijzen.

Neemt u geen tijd voor gesprek en gebed? Dan kunt u ook niet verantwoord Gods roeping doorgeven.

Want de gemeente kiest niet, ze roept. En niet zo maar wat roepen, maar als echo van de roep die God laat uitgaan.

Daarvan zullen zowel de gemeenteleden als de ambtsdragers zelf zich sterk bewust moeten zijn. Pas dan zal erkenning van het gezag van de onderherders bodem hebben en vruchtbaar voor de gemeente kunnen zijn. En dan kan dat deel van de vrucht van de Geest geplukt worden.

De Tien Geboden in de 17e eeuw

Hoe krijg je kijk op het kerkelijke en maatschappelijk leven van een vorige eeuw? A.Th. van Deursen, emeritushoogleraar nieuwe geschiedenis aan de VU te Amsterdam, creëerde een doorkijkje in een voorbije eeuw aan de hand van een tiental catechismusverklaringen. Hij citeert met name die gedeelten die het leven en de praktijk van elke dag weerspiegelen: de tien geboden. Een verrassende vondst. Journalistiek benut *Trouw* al jaren de tien geboden voor paginagrote interviews, onlangs nog van Doekle Terpstra. Die interviews weerspiegelen de tijdgeest van vandaag. Het boekje *Rust niet voordat gy ze van buiten kunt* laat ons kijken in de spiegel van de 17e eeuw. En in een belijdenis van de kerk, die de jeugd vormde.

Uit een grote stapel verklaringen van de Catechismus selecteerde Van Deursen een tiental. De meeste verklaarders zijn voetianen, maar er zijn ook enkele coccejanen onder. Van Deursen verantwoordt zijn keus voor de oudste verklaarder van de Catechismus, Zacharias Ursinus, ook de opsteller ervan. Ook al leefde deze buiten onze grenzen, toch klinkt zijn stem door in Nederland in vele verklaringen. En Festus Hommius zorgde later voor een eigen bewerking in het Nederlands. Ook al is Ursinus zelf van een eeuw vroeger, zijn werk doet volop mee in de volgende eeuw. Fijn is ook de keus voor Bastingius, een onafhankelijke calvinist. Niet duidelijk is waarom Voetius zelf in de selectie ontbreekt, al komen heel wat voetianen aan het woord. Behalve Ursinus en Bastingius doen mee: Gellius Faber, Johannes Beeltsnyder, Cornelis Poudroyen - zijn catechismus is voor dit boek een goudmijn -, Cornelis Gentman, Petrus van der Hagen, David Knibbe, Henricus Groenewegen - naar hem is een aparte richting genoemd: de groene coccejanen -, en ten slotte Bernardus Smytegelt; samen een illuster tiental.

Thematisch gaat Van Deursen elk gebod langs. In pakweg twintig pagina's krijg je een samenhangend en inzichtgevend overzicht van de opvattingen in de zeventiende eeuw. Heel knap. Bij het eerste gebod bespreekt hij afgoderij, toverij, waarzegging en bijgeloof. Dat bij alle verklaarders een verwijzing naar eigenwillige godsdienst bij de gereformeerden zou ontbreken, betwijfel ik. Bastingius waarschuwt met nadruk tegen mensen die meer vertrouwen op rijkdom, medicijnen, eigen vader, kind of huisvrouw dan op God.

Bij het vierde gebod over zondagsrust en zondagsarbeid blijken binnen de gereformeerde kerk in de zeventiende eeuw flinke meningsverschillen te bestaan. Met name tussen voetianen en coccejanen. Voert men het sabbatsgebod terug op Gods rust na de schepping? Of is het een respectabele oude christelijke traditie? Kennelijk is er in de loop van de eeuwen niet zoveel veranderd. Op allerlei aspecten valt verrassend licht: wat is de taak van de overheid? Hoe verlang je naar deze feestdag die je voorbereidt op de hemelse sabbat? Wat is geoorloofd zondagswerk?

Bij het zevende gebod over huwelijk en seksualiteit begint Van Deursen bij het slot van de zondag. God verbiedt alle onkuise daden, gebaren, woorden, gedachten, lusten en al wat de mens daartoe trekken kan. Een van de gevaren is de schilderkunst. De huisvaders moesten zich afvragen of het geen tijd was voor een reformatie - een flinke schoonmaak langs de wanden, om alles eraf te halen dat strijdt met de christelijke eerbaarheid. Niet minder actueel zijn de Verklaringen die aandacht geven aan kleding en lichaamstooi, aan eigenwillig vooruitlopen op het huwelijk. Ik sluit af met een verhaal over overspel. Een man drong eens lange tijd aan bij een vrouw, zo verhaalt Smytegelt, doch altijd tevergeefs. Ten slotte verklaarde ze zich bereid, op één voorwaarde. De man moest zijn vinger een halfuur lang in een brandende kaars houden. Dat kan toch niemand van een ander vergen, antwoordde de man. Jawel, zei de vrouw, en moet ik dan iets doen waarvoor ik eeuwig zal branden in het helse vuur?

Van Deursen geeft met dit boek niet alleen een interessante inkijk in het kerkelijk en maatschappelijk leven van de 17e eeuw. Je treft ook een brok geschiedschrijving van de catechismushomilie over de tien geboden. En dat is niet minder ontdekkend. Aanbevolen.

N.a.v.: A.Th. van Deursen, *Rust niet voordat gy ze van buiten kunt. De Tien Geboden in de 17e eeuw*, uitg. De Groot Goudriaan. ISBN 90 6140 882 2. 224 pag. Prijs € 18,90.

Korte boekbespreking

H.J. Boiten

Het goed recht van gelovige Kelten

Wie zijn de Galaten? Wanneer schreef Paulus aan hen een brief? Soms ontmoet ik christenen die deze vragen onbelangrijk vinden. Ze willen liever gewoon bijbellezen. Dat verlangen deel ik. Want alles weten over de Galaten en over het moment waarop Paulus zich schriftelijk tot hen richtte, maakt niet gelukkig. Lezen, overwegen en aanvaarden wat Paulus aan de Galaten schreef, maakt wel gelukkig.
Van Bruggen wil ons een handreiking bieden voor gewoon bijbellezen. In zijn uitleg van de brief aan de Galaten wil hij (samen met zijn lezers) lezen wat er staat en begrijpen wat hij leest.

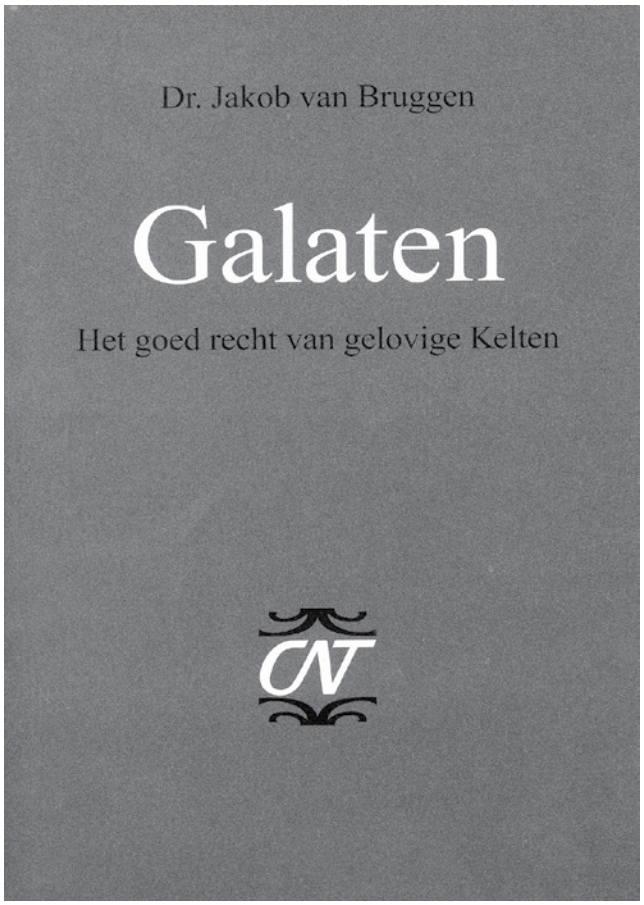

Vooronderstellingen

Wie gewoon de Bijbel wil lezen, moet zich bewust zijn van zijn vooronderstellingen. Het is moeilijk om de Bijbel onbevangen ('als nieuw') te lezen. Anderen kunnen ons diepgaand beïnvloeden. Dat geldt zeker voor de brief aan de Galaten.

Deze brief is geen tijdloos document, maar Woord van God in de vorm van een brief van een concrete apostel aan een concrete groep christenen in een concrete situatie. Wie aan alle concrete aspecten voorbijgaat, behandelt de brief aan de Galaten niet zoals God ons deze brief gegeven heeft.

Van Bruggen wil de bijbellezer helpen om de brief aan de Galaten gewoon te lezen. Hij is een geduldige en volhardende gids. Hij heeft lang gestudeerd op de voorvragen m.b.t. de brief aan de Galaten. Het resultaat daarvan heeft hij in 1973 gepubliceerd in zijn proefschrift (*Na veertien jaren*); toen ging het vooral om de datering van het overleg dat Paulus blijkens Galaten 2:1-10 gevoerd heeft in Jeruzalem. In 2001 is hij breed op de voorvragen ingegaan in een themadeel in zijn commentaarreeks op het Nieuwe Testament (onder de titel *Paulus. Pionier voor de Messias van Israël*). In het hier besproken boek komt hij opnieuw met een beschrijving van de problematiek.

Brief aan Kelten in Galatië

Volgens Van Bruggen heeft Paulus zijn brief geschreven aan christenen in het landschap Galatië (het land van de Kelten); dit is het gebied rondom het huidige Ankara. Deze mensen zijn voor het eerst met het evangelie in aanraking gekomen door de prediking van Paulus tijdens zijn tweede zendingsreis (zie Hand. 16:6). Ongeveer zes jaar later heeft Paulus opnieuw een bezoek gebracht aan de gemeenten die tijdens zijn eerste bezoek ontstaan waren (zie Hand. 18:23). Zo'n drie jaar na het tweede bezoek heeft Paulus aan deze gemeenten zijn brief geschreven.

Boek van de maand
W.F. Wisselink

Deze visie op de brief aan de Galaten werd in het verleden door velen gedeeld, zie bijvoorbeeld de kanttekeningen van de Statenvertaling. Vandaag de dag wordt deze visie door velen verworpen. Ze menen dat Paulus zijn brief geschreven heeft aan de christenen in Antiochië, Ikonium, Lystra en Derbe (zie Hand. 13:14v en 16:1-5). Deze mensen woonden ten zuiden van het landschap Galatië, maar de Romeinen hadden in het jaar 25 v.Chr. meerdere gebieden samengevoegd tot de provincie Galatië.

Handelingen 15

De hier aangestipte problematiek is reuze technisch. Maar Van Bruggen gaat er in zijn commentaar niet puur technisch mee om. Hij demonstreert op overtuigende wijze het belang van deze discussie. Wie de brief aan de Galaten naar zijn diepste bedoelingen wil begrij-

pen, moet zich bezighouden met de vraag: heeft Paulus zijn brief aan de Galaten vóór of ná het overleg van Handelingen 15 geschreven?

Handelingen 15 en de brief aan de Galaten gaan volgens velen over hetzelfde onderwerp: over de vraag of christenen uit de heidenen zich aan de wetten van Mozes moeten houden. Als de brief aan de Galaten geschreven zou zijn ná de vergadering van Handelingen 15, zou Paulus zich wel op de resultaten van die vergadering hebben beroepen. Dat doet hij niet. En dus moet de brief aan de Galaten geschreven zijn vóór de vergadering van Handelingen 15. Omdat de mensen in het landschap Galatië op dat moment nog niet met het evangelie bereikt waren, moet de brief van Paulus wel gericht zijn aan mensen in het zuiden van de *provincie* Galatië. Zie voor een dergelijke redenering C. den Boer (in *Op verkenning in het Nieuwe Testament*, p. 128).

J.P. Versteeg volgt (in *Bijbels Handboek deel 3*, p. 368-370) een andere redenering. Hij komt (zij het met aarzeling) uit bij de gedachte dat Paulus zijn brief geschreven heeft aan christenen in het zuiden van de *provincie* Galatië. Volgens hem is het overleg dat door Paulus beschreven is in Galaten 2:1-10, gelijk te stellen aan het overleg van Handelingen 15. Paulus heeft de resultaten van dit overleg ongetwijfeld toegelicht tijdens zijn tweede bezoek aan de betrokken gemeenten (zie Hand. 16:1-5). Daarom acht Versteeg het begrijpelijk dat Paulus in Galaten 2 volstaat met achtergrondinformatie over dat overleg.

Van Bruggen ontleent zijn hoofdargument aan de chronologie, een aspect dat bij Den Boer en Versteeg nauwelijks een rol speelt. Volgens hem kan het overleg van Galaten 2:1-10 om chronologische redenen niet gelijkgesteld worden met de vergadering waarover in Handelingen 15 gesproken wordt. Daarna laat hij ook zien dat de verschillen tussen Handelingen 15 en Galaten 2 groot zijn en de overeenstemmingen gering (zie p. 44-46). Maar voor Van Bruggen valt de beslissing bij de chronologie.

Uiteenlopende antwoorden

In het overzicht hiernaast geef ik een vergelijking van de drie genoemde visies:

De wijze waarop Van Bruggen de gegevens van de brief aan de Galaten combineert met de gegevens van het boek Handelingen, heeft uiteraard zijn gevolgen voor de uitleg van de brief aan de Galaten.

Paulus in Jeruzalem volgens Handelingen	*Galaten volgens Den Boer*	*Galaten volgens Versteeg*	*Galaten volgens Van Bruggen*
Hand. 9:26-29	Gal. 1:18-24	Gal. 1:18-24	
←	←	←	Gal. 1:18-24
Hand. 11:29-30	Gal. 2:1-10		
←	brief aan de Galaten		
Hand. 15		Gal. 2:1-10	
←	←	brief aan de Galaten	
Hand. 18:22			Gal. 2:1-10
←	←	←	brief aan de Galaten
Hand. 21			

Het tweede kernprobleem

Van Bruggen beschrijft twee kernproblemen waarmee de kerk na Pinksteren geconfronteerd wordt. 'Het eerste probleem (*de positie van de christenen uit de heidenen*) was al opgelost. De heilige Geest werd ook uitgestort op onbesnedenen (Cornelius voorop). En op de vraag of deze christenen uit de heidenen nu ook nog besneden moesten worden, gaven de apostelen en de oudsten te Jeruzalem in het apostelbesluit (Hnd. 15) dan ook een duidelijk antwoord: dit is niet meer door God vereist! Het tweede probleem (*de positie van de christenen uit de joden*) volgt daarna en is veel weerbarstiger' (p. 32). Dat probleem wordt getekend in Galaten 2:11-14, waar Petrus het contact met christenen uit de heidenen op een laag pitje zet omdat hij anders onrein wordt.

De aandrang tot besnijdenis van christenen uit de heidenen komt dan niet meer voort uit de gedachte dat de besnijdenis de weg tot behoud is, maar uit de gedachte dat die besnijdenis een weg is die veiligheid biedt voor joodse christenen (p. 33).

Vandaar dat Van Bruggen zijn bespreking van de voorvragen afsluit met de volgende alinea: 'Al te vaak is deze brief in latere tijden vooral gelezen met het oog op de leer van de rechtvaardiging. Als was het Luthers paspoort in plaats van Paulus' hartenkreet. De kernvraag van de brief is een historische: krijgen gelovige Kelten die Christus als nieuwe Heer aannamen daarmee bestaansrecht voor de God van Israël? Is kerstening voldoende? Of moeten deze Kelten ook toetreden tot het volk van de joden? Het antwoord op die vraag is bepalend voor de toekomst van het latere christendom in Europa en daarbuiten. Het is te begrijpen dat Paulus over dit onderwerp een brief schrijft die hij typeert als geschreven "in barensweeën". Het loont de moeite om als 21ste-eeuwse christenheid te luisteren naar de emotionele kreten uit de beginperiode. Waar stond de wieg van het christendom? Het antwoord op die vraag vult de brief aan de eerste christenen onder de Kelten van Europa' (p. 51).

Een actuele brief

De kernproblemen van de kerk na Pinksteren zijn ook onze problemen. De verhouding van christenen uit de heidenen t.o.v. het joodse volk staat nog steeds ter discussie. In het verlengde van deze discussie wordt ook gediscussieerd over de doop en over de betekenis van de wet (de tien geboden en ook de wetten van Mozes). De uitleg die Van Bruggen in zijn commentaar biedt, vormt een waardevolle bijdrage in deze discussie. Dat wil ik graag illustreren aan de hand van Galaten 5.

'Vrijgemaakt' (Galaten 5:1)

Galaten 5 gaat over de vrijheid die we in Christus hebben. Wat betekent die vrijheid? Houdt dat in dat de tien geboden aan de kant gezet kunnen worden omdat die geboden alleen aan Israël gegeven zijn?

Uit de commentaar van Van Bruggen heb ik een aantal opmerkingen bij elkaar gesprokkeld, die waardevol zijn bij de beantwoording van deze vragen:

Vers 1. Het slavenjuk waarover Paulus spreekt, is: het juk van de mozaïsche regelgeving. Het gaat hier om de verleiding om als Jood te leven. Kelten moe-

ten niet als Jood gaan leven, want dan zouden ze hun vrijheid, die ze al hadden, toch weer inleveren (p. 138-139).

Vers 2-4. De christelijke Galaten denken een compromis te kunnen sluiten met de joodse christenen door zich bij hun volk te voegen via de besnijdenis. Paulus noemt zo'n compromis onmogelijk: men zal er Christus mee kwijtraken. Paulus schrijft geen theologie van de wet, maar spreekt in een concrete situatie van dreigende achteruitgang lezers aan. Voor hem draait het om de verbondenheid door de Geest (p. 140-141).

Vers 13-15. In het eerste gedeelte van hoofdstuk 5 lag het accent op het negatieve, op wat men moet vermijden om de vrijheid niet kwijt te raken; in het tweede gedeelte van hoofdstuk 5 ligt het accent op het positieve. Soms wordt geoordeeld dat Galaten 5:13 - 6:10 niet bij de brief hoort, omdat het zo anders van toon is dan de rest van de brief. Maar er is toch wel samenhang met de rest van de brief. Daarom moeten we de brief vanaf het begin al lezen in het licht van het einde (p. 145).

Vers 14. Men hoeft zich niet te laten besnijden om recht te doen aan de hele wet van Israëls God. De onderlinge omgang binnen de gemeente is in het geding. Daarom spitst Paulus het dubbelgebod toe op de liefde voor de naaste (p. 148).

Vers 18. Christenen die leven door de Geest, zijn de (periode van de) wet voorbij. Daarmee is de kern van de wet (de liefde) niet verjaard, maar deze kern wordt nu door de Geest ingeplant in harten van heidenen (p. 151).

Vers 22-24. Wie de vrucht van de Geest ontvangt, hoeft ook als onbesnedene niet meer bang te zijn voor de wet. Paulus stelt daarmee de geestelijke mens niet boven de wet, maar maakt duidelijk dat de geestelijke mens juist beantwoordt aan de liefdeseis van de wet (p. 155-156).

Uit al deze opmerkingen blijkt hoe zinvol het is om teksten te lezen in hun verband. Wie blijft staan bij Galaten 5:1, kan zomaar denken dat de tien geboden niet gelden voor christenen uit de heidenen. Wie verder leest, merkt dat het toch wel een slag anders ligt. Wie ook Galaten 6 in het onderzoek betrekt, merkt dat daar gesproken wordt over de wet van Christus die door ons vervuld moet worden (zie Galaten 6:2). Van Bruggen wijst erop dat Paulus hier niet spreekt over het *voorbeeld* van Christus, maar over de *wet* van Christus; dit doet denken aan de geboden van Christus die de apostelen moeten onderwijzen zodat de volken ze leren onderhouden (p. 161-162).

Handreiking

Ik ben blij met dit boek. Het wil een handreiking bieden om gewoon de Bijbel te lezen, zodat de lezer samen met de schrijver enthousiast wordt over het goed recht van gelovige Kelten. 'Terwijl andere joodse christenen afstand gaan houden van de heidenchristenen totdat zij zijn toegetreden tot de broedergemeenschap van het joodse volk, valt Paulus bij het slot zijn heidenchristelijke lezers juist om de hals voor een *broederlijk* afscheid. Hij laat ze de waarheid voelen van zijn brief: zij horen erbij!' (p. 170).

N.a.v. J. van Bruggen, *Galaten. Het goed recht van gelovige Kelten* (serie Commentaar op het Nieuwe Testament), uitg. Kok, Kampen 2004. ISBN 90 435 0804 7. 187 pag. Prijs € 24,90.

De redactie feliciteert koningin Beatrix met haar verjaardag op 31 januari en wenst haar Gods zegen toe.

Erwtensoep

Mijn moeder die je verder met geen stok het ijs op kreeg
kookte in het schaatsseizoen enorme pannen erwtensoep
en deelde deze uit vanaf de steiger voor ons zomerhuisje

de soep genoot een faam tot ver achter de dijken
men reed er graag een plas voor om of kluunde zich de bramen
een enkeling trotseerde een nat pak onder de brug

slechts éénmaal is zij ingegaan op een verzoek om het recept
een vage kennis wou het sturen naar zijn zuster in Amerika

in de lente kregen we een kaart: *we really enjoy your erwtensoep,*
we nemen elke dag een stukje bij de koffie

Ingmar Heytze

Uit: *Het ging over rozen* 2002

Een witte kerst en lekker ijs om te schaatsen.
Vooral dat laatste is de wens van elke schaatsliefhebber.
En dan na flinke tocht een stevig bord snert met worst.
Hollandser kan het bijna niet.

De geur van snert komt je uit dit vers tegemoet.
De dichter beschrijft de roem van z'n moeder.
Men rijdt er graag een stukje voor om.
Een geestig gedicht.
Niet alleen het slot,
maar dat vooral natuurlijk.

Gedicht **G. Slings**

Welk fundamentalisme is het meest bedreigend?

Wanneer ik deze Persrevue samenstel, is het half december 2004. De heftige reacties die volgden op de moord op Theo van Gogh en de verhitte discussies over de politieke gevolgen die dit alles zou moeten hebben, komen weer wat tot rust. Terugkijkend op wat erover geschreven is, wil ik twee commentaren nog eens doorgeven, die daar een slag anders tegen aan laten kijken dan bijvoorbeeld de beschouwingen die vele Nederlanders momenteel in de politieke armen drijven van iemand als Geert Wilders. Eerst uit een commentaar van P. van Dolderen (in het christelijke gereformeerde *Kerkblad voor het Noorden* van 3 december 2004). Onder de kop 'Gewoon gezellig' schrijft hij:

Dat moet het bovenal zijn: Gewoon gezellig. De toekomst bedoelen we dan. Recent onderzoek wijst uit dat de Nederlanders het in ons land eigenlijk alleen maar gewoon gezellig met elkaar willen hebben. Het is niet erg, dat er moslims zijn, als het maar gezellig is. We moeten elkaar gewoon accepteren en dan komt alles wel goed. Hetzelfde onderzoek vroeg de mensen naar wat ze dan over hadden voor het accepteren van elkaar. Dat was helaas bedroevend weinig. Accepteren betekende voor de meeste mensen elkaar gewoon met rust laten. Het eigen gezin en de eigen vriendenkring waren toch duidelijk belangrijker dan de rest van de samenleving. En ze moeten niet aan mijn rustige leven komen, want dan doe ik ze wat!

En dus is het niet verwonderlijk, dat de heer G. Wilders in zeer korte tijd een virtueel aantal van 30 kamerzetels behaalt. Eén vijfde deel van onze volksvertegenwoordiging. Ik zie het zo, dat als er een moord wordt gepleegd door een moslim en in de nasleep daarvan de media een hype veroorzaken rond vermeend moslimterrorisme, wij, de autochtonen, dan een gemakkelijke prooi zijn voor mensen als de heer Wilders. Opeens moet alles weer strak en bestraft worden en moeten de mensen weten, waar ze staan. De regering is altijd te slap geweest en Nederland te tolerant. Er moet duidelijk worden opgetreden! De heer Wilders spint politiek goed garen bij het opgeklopte onrustgevoel. En de andere politieke partijen kijken wel uit, dat ze niet hetzelfde doen als toen met de heer Fortuin. Die hebben ze gedemoniseerd en dat kwam hen, maar bovenal hem duur te staan.

Uit welingelichte kringen weet ik, dat wat de media over ons uitstorten over het moslimextremisme proportioneel in geen verhouding staat tot de werkelijkheid. Ik moet ook eerlijk zeggen, dat ik mij nog voor geen seconde bedreigd heb gevoeld en tot op heden gewoon door ga met het verkondigen van de genade van God. Misschien is het in Drenthe wel veiliger dan in Den Haag. In ieder geval is voor mij duidelijk, dat wij niet uit angst moeten leven en handelen. Dat zaait alleen maar dood en verderf en uiteindelijk schiet niemand er iets mee op. Bovendien leert de bijbel ons, dat de liefde de vrees uitdrijft. Laten we dan ook niet bang zijn, maar leven uit de liefde van Christus. We moeten gewoon uitkomen voor ons geloof in de liefde van God, eerlijk en oprecht. We mogen in de liefde van Christus de medemens opzoeken en in relatie met hem leven. Zo bouw je een maatschappij en niet door je terug te trekken op je eigen terrein en alles weg te jagen wat mogelijk jouw rust zou kunnen verstoren. Isolement leidt tot vervreemding, vervreemding leidt tot vijandschap, vijandschap leidt tot moord en doodslag.

En we willen het juist gewoon gezellig hebben. Hoe je dat politiek moet doen weet ik niet. Politiek heeft nu eenmaal te maken met populariteit en zoveel mogelijk stemmen winnen. De heer Wilders slaagt daar op dit moment goed in. Of het daar gezellig van wordt weet ik niet. Hoe je het geestelijk kunt doen weet ik wel: Wordt navolgers van Christus, heb God lief boven alles en je naaste als jezelf. Maar dat kan je wel eens de kop kosten (kijk maar naar Jezus)! Er zullen mensen zijn, die die prijs erg hoog vinden voor een gezellige samenleving. En dat is hij ook. Maar wat is ons geloof waard als we onze Heiland niet willen volgen in het geloof, dat die liefde zelfs de dood overwint, ook in de praktijk van onze alledaagse samenleving?

Persrevue **P.L. Storm**

Ik vind het niet zo gelukkig wanneer Van Dolderen zo vlot tegenover elkaar zet wat als christen je *politieke* opstelling en wat je *geestelijke* opstelling zou moeten zijn. Dat op het ogenblik heel wat politici politiek inderdaad maken tot een hyperig en hijgerig gefixeerd zijn op populariteit en stemmen winnen, maakt nog niet dat dergelijke oppervlakkighe-

den als zodanig tot de *aard* van politiek handelen zouden behoren. Het maakt bovendien toch evenmin onduidelijk waar je in *christelijke* politiek voor zou moeten en willen gaan. Maar verder kan ik me goed vinden in Van Dolderens nuchtere kanttekeningen bij de manier waarop hele volksstammen gereageerd hebben op de moord op Van Gogh en zijn gevolgen.

Dat moslimfundamentalisme een groot en dreigend probleem is in de wereld en ook in onze eigen samenleving, is moeilijk te ontkennen. De droom van de gezellige multiculturele samenleving, globaal of nationaal, is ook echt een droom, zo blijkt steeds weer. Maar doen of dit fundamentalisme *de* grote bedreiging van ons leven is, is inderdaad grenzeloos oppervlakkig. Er is een ander 'fundamentalisme' dat onze samenleving veel meer verziekt en bedreigt. Het is het fundamentalistische geloof waarbij 'gezelligheid' en 'genieten' als de kernwoorden in de belijdenis staan. Ds. M. Baan schrijft daarover in *Terdege* (ook onder de titel 'Fundamentalisme', in het nummer van 1 december 2004; de kopjes zijn door mij toegevoegd):

Herlevende godsdienstigheid?

Sinds de Tweede Wereldoorlog kennen we het verschijnsel dat een toenemend aantal mensen wat godsdienst betreft nergens meer aan doet. Toch bleek enige tijd geleden uit wetenschappelijk onderzoek dat de religiositeit onder de Nederlanders beslist niet aan het verdwijnen is. Er is zelfs sprake van een zekere toename aan religiositeit. Zulke gegevens roepen uiteraard vragen op, want dat hier iets niet klopt, zal duidelijk zijn!

Toch is het momenteel glashelder dat de geconstateerde tegenstrijdigheid niets anders is dan een schijnbare tegenstrijdigheid! Er bestáát geen teruggang in godsdienstigheid. Alleen... dat hebben de mensen zèlf nauwelijks in de gaten. De meeste mensen die tegenwoordig niet meer bij een kerk behoren, hebben daarmee beslist niet elke godsdienst afgeschreven. Ze zijn alleen maar van godsdienst veranderd! En zo zijn verreweg de meeste moderne mensen zéér godsdienstig!

Hoe die godsdienst er dan uit ziet? Heel simpel. In de moderne westerse godsdienst aanbidt men de god die de mens zèlf is! De mens, die hier op aarde leeft en nu bestaat in dit leven, die moet gediend worden. Een leven ná dit leven, daar gelooft men niet in.

Welke regels en wetten stelt deze zelf-god? Dat alles kan en alles mag! Wanneer wordt deze god gediend? Op elk moment dat de mens geniet. Voor dat genieten is overigens wel veel geld nodig. In de arme landen van Afrika wordt deze zelf-god dan ook weinig aanbeden. Maar waar een paar euro's te verteren zijn, daar tref je de heiligdommen van deze god massaal aan: sportstadions, dancings, disco's, gokhuizen, noem maar op. De moderne westerse god kun je trouwens het best aanbidden op vakanties en als je jong, sterk en acrobatisch aangelegd bent. Kijk maar naar de reclames!

Fundamentalistisch

Denk overigens niet dat deze moderne godsdienst geen heiligen zou kennen. Er zijn er zelfs vele. Ze gelden allemaal als dè grote voorbeelden van het ware genieten. Daarbij moet u denken aan filmsterren, sporthelden, zangers en zangeressen. Zij hebben de top van het genieten bereikt in de korte tijd dat ze hier op aarde leven. Juist de schijnwereld van de tv stuwt het genieten tot steeds grotere hoogten op. Vooral door oude waarden en normen krachtig af te breken. Springt op zekere dag een bekend genotzoeker van een flat naar beneden, dan krijgt deze zelf-godsdienst geen klap te incasseren, welnee. Dan komen de volgelingen massaal opzetten met bloemen en kaarsjes en onder het gescandeer van leuzen en het zingen van smartlappen heeft de zelf-godsdienst er een martelaar bij gekregen.

Welnu, deze zelf-godsdienst maakt tegenwoordig in Europa de dienst uit. Ze eist alle ruimte voor zich op, want ze erkent geen paal of perk en is dus zeer fundamentalistisch. Blijken er tòch nog van die ouderwetse groepjes te bestaan die hun doen en laten willen afmeten aan bijvoorbeeld de geboden des Heeren, dan zijn dat gevaarlijke fundamentalisten. Die moeten bewust gediscrimineerd worden! Meneer Buttiglione uit Italië heeft dat onlangs nog aan den lijve ondervonden. En zo zijn de aanhangers van de moderne zelf-god al jaren bezig om repressie uit te oefenen richting de christenheid. Die houdt dan ook inmiddels de mond en zwijgt.

Ontnuchtering

Maar nu het nieuwe: sinds een jaar of veertig hebben we in West-Europa moslims als hulpkrachten voor de genot-maatschappij van de zelf-god. En wat meende de zelf-godsdienst? We halen die moslims wel over tot onze godsdienst! We bouwen gewoon een multiculturele samenleving op! Begin november kwam de ontnuchtering. Te Amsterdam. Een moord bewees dat moslims nèt zo fundamentalistisch kunnen zijn als de moderne zelf-godisten. Hoe het ooit in ons goede vaderland zo ver heeft kunnen komen? Dat vertelde oude Bram me onlangs. We hadden het samen zo over de steeds donkerder wordende maatschappij en toen stelde ik de vraag: "Bram, hoe heeft het ooit zover kunnen komen?" "Dominee", zei hij, "hoe het ooit zover heeft kunnen komen? De mensen hebben de Bijbel dichtgedaan en nu zuigen ze de waarheid uit hun duim!"

Nader Bekeken

Neem een proefabonnement op N}š_ §B _ ˇ _ ˇ _ •! U ontvangt het blad 3 maanden lang voor maar € 5,-.
Wilt u iemand een waardevol cadeau aanbieden? Denk dan eens aan een geschenkabonnement op N}š_ §B _ ˇ _ ˇ _ •.
Het kost u slechts € 10,- en hij/zij ontvangt het blad dan een halfjaar lang!
Bel 050-3013636 of mail woordenwereld@scholma.nl of kijk op www.woordenwereld.nl.

De tien geboden in de morgendienst

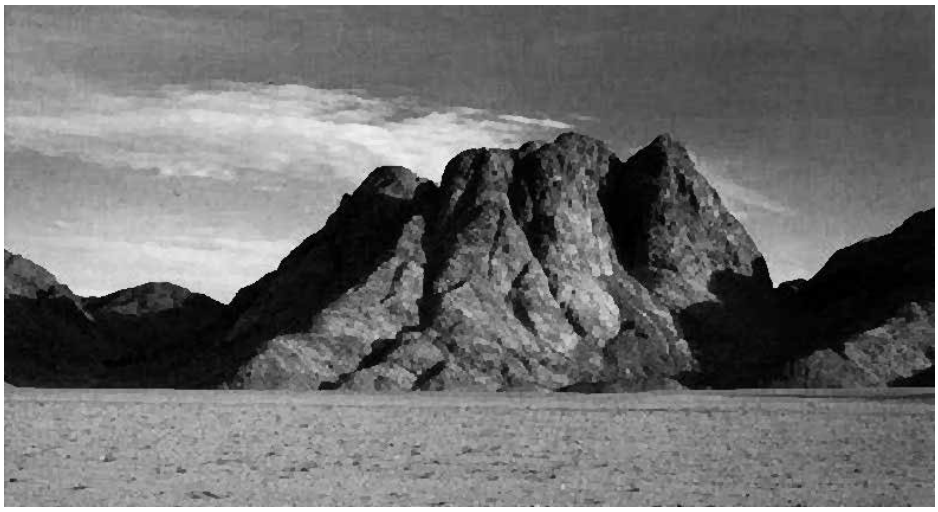

Aan de voet van de Sinaï

De *Gereformeerde Kerkbode* (Groningen-Fryslân-Drenthe) werkt vaak met themamaanden. November 2004 kende het thema *Wet en Genade*. Eén van de scribenten was ds. Jac. Ophoff. In een eerste artikel ('Wet of genade', 19 nov.) benadrukt hij vooral de ontdekkende functie van de wet (onthuller van onze zonde) en de onmacht van de wet om ons te veranderen. De wet wijst je wel hoe het zou moeten, maar geeft je er niet de kracht voor. In een tweede artikel - het artikel waar het me nu verder om gaat - gaat hij in op de in dit verband interessante vraag: welke functie heeft het lezen van de wet in de vorm van de tien geboden in de morgendienst? En hoe wenselijk is het eigenlijk dat de tien geboden elke week een liturgisch onderdeel vormen? Ds. Ophoff is daar duidelijk niet zo enthousiast over. Al helemaal niet wanneer het lezen van de wet volgt ná de prediking, zoals in orde van dienst C gebeurt. Beter vindt hij het om het dan aan het begin van de dienst te doen, met als functie: het onder ogen zien van onze zonde en schuld. Dat moet dan uitlopen op schuldbelijdenis en genadeverkondiging. Graag zag hij afwisseling met bijvoorbeeld in plaats van de tien geboden enige woorden van de Here Jezus (Bergrede) of bijbelgedeelten over het werk en de vruchten van de Geest. Hij meent dat er aanzienlijke risico's verbonden zijn aan hoe we het op het ogenblik doen. Ik neem dát deel van zijn artikel over dat zijn argumentatie geeft ('De tien geboden in de morgendienst', 26 nov.). Ik vind die argumenten niet overtuigend en zal dat hier en daar aangeven. Wanneer in het artikel sprake is van een enquête of van reacties of antwoorden van mensen, dan doelt ds. Ophoff op een mini-enquête die hij onder 15 gemeenteleden hield naar hun ervaring van de wetslezing. Na de uitslagen daarvan te hebben samengevat, schrijft hij:

Niet meer aan de voet van de Sinaï

In het artikel van vorige week heb ik geschreven, dat de wet van God een mens niet drastisch verandert. Dat kan de wet niet. Is de wet dan slecht? Zijn Gods geboden dan zonde? Helemaal niet. Laat duidelijk zijn, met een terugblik naar vorige week en als vooropmerking bij wat in dit artikel komt, dat de wet goed is (zie Rom. 7,7 e.v.).

Wat noemt Paulus dan als pluspunt van de wet: door de wet heb ik de zonde leren kennen. Dat is winst. Je zult je eigen zonde maar niet kennen! Die winst horen we ook in de rest van Rom. 7 als Paulus het uitroept: 'Ik ellendig mens! Wie zal mij verlossen uit het lichaam van deze dood? God zij dank door Jezus Christus'. Dat is de prachtige winst van de mens die door de wet z'n zonden heeft leren kennen. En ik ben het eens met degene die hierboven heeft aangegeven, dat we niet als christenen de indruk moeten wekken dat we gearriveerd zijn. Pluk daarom zelf die winst.

Maar om de volle winst te boeken moet je niet bij de Sinaï blijven staan. Degenen die zeggen, dat de lezing van de tien geboden bedoeld is om je zonde te leren kennen, hebben een punt. Maar dat is het dan ook. En die zondekennis neemt alleen maar toe als ik Jezus Christus ontmoet en naar zijn woorden luister. Dus, even voor de helderheid: de tien geboden in de morgendienst zijn niet bedoeld om er voor te zorgen, dat jij je best gaat doen. Ze worden niet voorgelezen om je aan te jagen tot een heilig leven. Tenminste, dat zou niet mogen. Het verbaast mij ook niet, dat verreweg de meesten geen verschil ervaren tussen een lezing van de grondwet aan het begin of aan het eind van de dienst. Deze uitslag is uiteraard een teleurstelling voor iedereen die mooie theologische verhalen heeft gemaakt rond de liturgie van schuldbelijdenis en genadeverkondiging en de wet na de preek. De schuldbelijdenis en genadeverkondiging zijn, mits concreet en gevarieerd verwoord, een zegen. Maar juist deze elementen moeten niet samengaan met een lezing van de wet (alsnog) na de preek: op die plaats is de wet geen kenbron van de ellende, maar start voor een nieuw leven. Ja, en dan valt toch weer een term als 'terugdoen'. Niet vreemd, maar wel mis. De wet verandert geen mens. Ook al maakt het velen niet uit op welke plek de tien geboden staan: er is wel degelijk een groot punt in geding: heb ik alles in Christus of word ik toch aangezet tot eigen inzet?

En dat brengt mij bij een kernpunt. Wij staan niet meer aan de voet van de Sinaï. En dat is niet bedoeld als flauw grapje, want dit is bloedserieus. De hele Galatenbrief gaat hierover. Om van de brief aan de Hebreeën nog maar te zwijgen. God is namelijk niet bij de Sinaï blijven staan. Hij is meegegaan naar Kanaän, maar hij heeft ook volgende stappen gezet. De wet en Kanaän hebben geen succes gehad. En alle profeten konden het niet voor elkaar krijgen. Het is het fiasco van het oude verbond. Opnieuw: dat lag niet aan Gods verbond. Kijk eens naar de hemelse glans

bij de Horeb. Het onderstreept op buitengewoon pijnlijke wijze, en ik hoop, dat u het voelt in uw eigen hart, hoe slecht en bedorven de mens is. Wat voor aanwijzingen hij ook krijgt: het leidt niet tot verandering. En hoeveel profeten de Here ook stuurt: ze krijgen die omwenteling niet van de grond. Dat is een heel indringend element in één van de gelijkenissen van de Here Jezus: tenslotte stuurde de eigenaar van de wijngaard zijn eigen zoon, de erfgenaam. God stuurt Jezus als onze redder. En door hem is de grote verandering gekomen. Jezus Christus verandert mensen.

God noemt dat zelfs een nieuw verbond (Jeremia 31, Hebreeën, 2 Kor. 3). Niet een verbond van vele offers, maar van het ene offer van hem die zichzelf offerde. Niet het verbond van de letter, maar van de Geest. Niet het verbond van de wet, maar van de genade.

Er valt over deze passage veel te zeggen. Ik beperk me tot het volgende. Ds. Ophoff redeneert sterk vanuit het gegeven dat de wet in zichzelf geen kracht heeft en geeft om ons naar Gods geboden te laten leven. Wie denkt dat hij op eigen kracht en met behulp van de wet het met de H _ §_ goed kan krijgen, vergist zich zwaar en overschat zowel zichzelf als de kracht van de wet. Als Ophoff dát bedoelt, met zijn bewering dat de voorlezing van de tien geboden niet bedoeld is om ervoor te zorgen dat we ons best gaan doen en om ons aan te jagen tot een nieuw leven, kan ik dat wel beamen. Met de lezing van de wet wordt de gemeente niet op eigen (on)mogelijkheden teruggeworpen. Maar verder, graag zou ik verdedigen dat de wet ons wel degelijk wordt voorgehouden niet alleen als 'kenbron van onze ellende', maar ook als 'regel van dankbaarheid'. Regel der dankbaarheid zijn, dat is de eigen en eigenlijke aard van Gods wet zelfs. Ook toen de tien geboden aan Israël bij de Sinaï gegeven werden (kijk maar naar het opschrift van de wet!). Het oude verbond was toch niet minder dan het nieuwe: *genade*verbond? Vanwege de zondige aard van de mens is die regel der dankbaarheid onthuller van onze onmacht en zonde. Daarom drijft de wet naar Christus toe. Daarom was die wet voor Gods kinderen in het oude verbond *ook* 'een tuchtmeester tot Christus' (Gal. 3:24v). En wanneer ze Gods wet ter harte namen, dan dreef het hen vaak naar de tempel toe voor offers ter verzoening van hun zonde. Om zo al te putten uit wat Christus ook voor hen aan genade verwerven zou. In zijn eerste artikel heeft ds. Ophoff terecht erop gewezen dat Gods genade niet alleen het wonder van de vergeving inhoudt, maar ook dat van de vernieuwing door de Geest. Al gaat hij dan jammer genoeg niet in op wat dat dan voor gevolgen heeft voor het functioneren van Gods wet in het leven van Gods kinderen. Tot de beloften van het oude verbond behoort nou juist ook dat de Geest Gods wetten schrijven zal in de harten van Gods kinderen. En dat staat nog wel zo mooi in een gedeelte waar Ophoff zelf naar verwijst (Jer. 31:33). Daarom is het ook zo raak hoe de Catechismus de wet ter sprake brengt. Twee keer namelijk. In het deel over de kennis van onze ellende én (en juist dan uitgebreid!) in het deel over onze dankbaarheid. Het lijkt wel of bij Ophoff eigenlijk alleen die eerste functie van de tien geboden tot zijn recht kan komen en de tweede ondersneeuwt. Terwijl de Catechismus zo mooi de behandeling van de geboden - als positieve, na te jagen geboden - zet in het kader van een heilig, dankbaar leven. Een dankbaar leven dat niet uit onszelf gehaald moet worden als tegenprestatie voor de verlossing. Maar als vrucht van de Geest van Hem die ons verlost. Het is de verlossing door Christus' Geest, die maakt dat de wet in ons leven weer begint te functioneren naar zijn eigen aard: regel voor een leven in dankbaarheid. Zo dadelijk nog iets meer daarover. We luisteren eerst verder naar ds. Ophoff en zien dan hoe zijn vereenzijdiging van de functie van de tien geboden ook doorwerkt in hoe hij tegen de wetslezing in de eredienst aankijkt:

De voorlezing van de tien geboden in de morgendienst doet net alsof er sinds de Sinaï niets gebeurd is. Maar de tien geboden zijn geen wet die je tijdloos op elk moment en in elke cultuur zo kunt lezen. Elke (onbedoelde) suggestie, dat wij door middel van de wet ons verdienstelijk kunnen maken bij God, elke gedachte dat de wet bijdraagt aan een heiliger leven en innerlijke verandering is in strijd met het woord van God. Ten diepste doet het tekort aan de verdorvenheid van de mens die niet te veranderen is door letters op stenen gegrift. Ik wijs nog op één tekst als aanvulling op wat in dit artikel en de serie al aan bod is gekomen.

'Want indien er een wet gegeven was, die levend kon maken, dan zou inderdaad uit een wet de gerechtigheid voortgekomen zijn' (Gal. 3, 21). Als, maar heel het oude testament maakt het tegendeel duidelijk en in het nieuwe testament wordt dat in verschillende gedeelten hardop gezegd. En wee degene die dat in twijfel trekt.

Conclusie: de wet mag niet in de kerkdienst gelezen worden met als doel, dat de gemeenteleden heiliger gaan leven. Uit de antwoorden in de mini-enquête blijkt, dat dit doel/argument wel genoemd wordt. Dat verwijt ik niemand, want die indruk wordt ook meer dan eens gewekt. En de liturgie waarin aan het begin van de dienst schuldbelijdenis en genadeverkondiging een plaats hebben, draagt er aan bij dat de wet de rol van veranderaar en heiligmaker krijgt. Volgens mij, ik sta open voor overtuigende argumenten, klopt daar niets van.

In Christus

We staan niet meer aan de voet van de Sinaï. Waar dan wel? Ik hoop eigenlijk, dat dat al duidelijk is geworden. Wij zijn in Christus. Persoonlijk en als gemeente. Met hem gekruisigd, gestorven en met hem opgestaan. De gelovigen (en dat zijn meestal niet alle gemeenteleden!) zijn in Christus. Dat wil zeggen: u en jullie zijn allen zonen en dochters van God door het geloof in Christus Jezus. Door hem hebben wij vrede met God. Door hem ontvangen we vergeving en heiliging. En het effect daarvan blijft niet uit: 'de Here nu is de Geest; en waar de Geest des Heren is, is vrijheid. En wij allen, die met een aangezicht, waarop geen bedekking meer is, de heerlijkheid van de Here weerspiegelen, veranderen naar hetzelfde beeld van heerlijkheid tot heerlijkheid, immers door de Here, die Geest is' (2 Kor. 3,17-18).

Ook na deze passage moet ik me beperken. Zo zou veel te zeggen zijn over de bewering dat de tien geboden geen wet vormen die je tijdloos op elk moment en in elke cultuur kunt lezen. Waarom niet? De tien geboden zijn herkenbaar in de formuleringen van 'toen en daar' door de Here gegeven als samenvatting van zijn wil over ons leven in onze omgang met Hem en elkaar. Maar deze wet werd gelezen niet alleen bij de Sinaï, maar ook veertig jaar later aan de grenzen van Kanaän. Of in de eeuwen daarna ondanks alle culturele omwentelingen. En ook in de weer heel andere culturele situatie van de tijd van het Nieuwe Testament (waar de geboden regelmatig met gezag aangehaald worden). En verder in de kerk tot van-

daag toe, ook door ds. Ophoff. En ongetwijfeld tot en met de jongste dag.

Maar ik wil vooral de nadruk erop leggen hoe in dit gedeelte zich wreekt wat ik hierboven heb gesignaleerd. Namelijk dat ds. Ophoff ergens een blinde vlek lijkt te hebben voor hoe in de heiliging door de Geest van Christus ook de wet weer begint naar zijn bedoeling te functioneren in het leven van Gods kinderen. Hij citeert de mooie woorden van Paulus uit 2 Korintiërs 3 over ons vernieuwd worden naar het beeld van Christus. Maar lijkt dan te vergeten dat Christus' Geest dat doet 'opdat wij met ons hele leven tonen, dat wij God dankbaar zijn voor zijn weldaden en opdat Hij door ons geprezen wordt' (HC antw. 86). De wet is dan ook norm voor een nieuw, heilig, dankbaar leven in goede werken (antw. 91). En wanneer de geboden dan uitgebreid als regels voor dat dankbare leven uit kracht van de verlossing behandeld zijn, vraagt de Catechismus waarom de geboden ons zo scherp gepreekt worden, nu wij ze in dit leven niet volbrengen kunnen. En dan horen we niet alleen het belangrijke dat we ook van ds. Ophoff horen: nl. dat we onze zondige aard steeds meer leren kennen en daardoor nog meer begeren de vergeving van de zonden en de gerechtigheid in Christus te zoeken. Maar we horen ook nog een ten tweede: 'dat wij zonder ophouden *ons inspannen* en God bidden om de genade van de Heilige Geest, om steeds meer naar het beeld van God vernieuwd te worden, totdat wij na dit leven het doel, namelijk de volmaaktheid, bereiken' (antw. 115, cursivering van mij, PLS). En daarom lijkt me Ophoffs bezwaar tegen de plaats van de wet in orde van dienst C niet vol te houden. De verkondigde genade spoort wel degelijk aan tot een heiliger leven. En dat is mooi om dat juist ook eens ná de preek te horen, omdat de verkondigde belofte altijd is dat je daarvoor niet uit je eigen kracht hoeft te putten, maar uit de kracht van de jou verkondigde Christus!

Ophoff vervolgt zijn artikel met het volgende:

Waarom krijgen we daar in onze kerken soms zo weinig van te zien? Waarom kunnen er scheuringen zijn? Om verschillende redenen, maar de volgende reden kom ik te weinig tegen: omdat de gemeente elke zondagmorgen na de groet van God bijna direct onder de wet wordt geplaatst. Onder het oordeel. Terug naar af! En omdat we elkaar te weinig zien in Christus. Waar het van letters, van de wet, van menselijke regels wordt verwacht, daar blijven mensen hangen. Maar waar Christus met zijn macht en overwinning alle eer krijgt voor wie en wat wij door en in hem mogen zijn, dáár gaat wat gebeuren. En dat zie ik ook in de kerk. Je kunt het zo aanwijzen: christenen die eigenlijk nog een bedekking ophebben en daarom niet tot uitbundige bloei komen en christenen die vrij zijn in de Geest.

Ik ben me bewust dat de voorgaande passage bij sommigen pijnlijk kan aankomen. Toch schrijf ik het zo op om los te maken, aan het denken te zetten en vooral, omdat deze boodschap in de aangegeven bijbelgedeelten naar ons toe komt. Eén voorbeeld om duidelijk te maken wat het verschil is. Onder de wet leef je onder de veroordeling en je ziet dat terug in het snel en makkelijk oordelen en veroordelen waar sommige christenen in grossieren zonder de gezonde zelfkennis waar de wet nu juist wel toe dient. Maar vol van Jezus Christus en levend onder de genade word je bevrijd van het oordelen. Jezus zegt het zelf: 'oordeelt niet, opdat jullie niet geoordeeld worden. Want met het oordeel, waarmee jullie oordelen, zullen jullie geoordeeld worden, en met de maat, waarmee jij meet, zullen jullie gemeten worden' (Matt. 7,1-2).

En waar die houding verdwijnt kan het 'in Christus zijn' van de grond komen en leiden tot bovenaardse resultaten. Steeds heerlijker. Niet door de wet, maar door de Here die Geest is.

Op het laatste zeg ik van harte 'amen'. Maar de 'bovenaardse resultaten' zijn in dit leven toch ook niets anders 'dan een klein begin van gehoorzaamheid' (HC antw. 114). En dan gaat het om de gehoorzaamheid aan… de wet! Wanneer die wet goed beluisterd wordt en de gelovige dus ontdekt wordt aan de omvang van zijn schuld, zal dat ook sanerend werken in hoe hij met de fouten en de schulden van de ander omgaat (is dat ook niet de mooie les van de vijfde bede en Jezus' gelijkenis over de schulden in Mat. 18:23v?). Zou het heus waar zijn dat het wekelijks lezen van de tien geboden op elke zondagmorgen eigenlijk één van de oorzaken van onderlinge moeiten en scheuringen zijn? Ds. Ophoff roept het hard, maar ik geloof er niets van. Mooier en overtuigender vind ik wat ik bij prof. C. Trimp las. Het komt wel niet uit de pers, maar ik citeer het toch. Nadat Trimp heeft laten zien hoe we in de prediking van de wet de Vader en de Zoon ontmoeten, schrijft hij:

De gemeente mag God de Heilige Geest *ontmoeten in de prediking van de wet. Hij, die alles uit Christus neemt om het aan ons te geven, komt in de wetsprediking naar ons toe om ons leven te heiligen voor God. Hij spoort ons aan en bemoedigt ons tot de dienst van de Here. Hij maakt ons bereidwillig, geeft ons blijdschap en kracht, lust en inzicht om weer voor God te functioneren en Hij maakt uiteindelijk van het dienen van God naar de wet onze tweede natuur. Dat noemt de bijbel:* de wet schrijven in het hart.
Als het zóver met ons gekomen is, is het verlossingswerk gereed. Dan hebben het schrijven en het preken van de wet hun bestemming bereikt. Dan is het onze natuur geworden om God en onze naaste lief te hebben met heel ons hart en met al onze krachten. Dan is het verbond op volle sterkte gekomen. Dan kennen wij God, zoals wij ook gekend zijn. Dan valt de weerklank samen met de klank.
Met het oog dáárop ontvangt de gemeente de prediking van de wet, midden in de concrete kwesties van dit leven. In alle beslissingen en oplossingen waartoe de wetsprediking ons stimuleert, gaat het om dit grote doel. In deze bedeling zijn al die beslissingen slechts deelbeslissingen en onze oplossingen blijken vaak zeer voorlopig te zijn. Maar zij staan wél in het perspectief van de toekomst, die wij met God tegemoet gaan. Ons leven wordt gemotiveerd door de heiligheid en onberispelijkheid, waarvan de bijbel ons spreekt, bijv. in Lucas 1:6; Efeziërs 1; 4; Filippenzen 1:10,11; Kolossenzen 1:22 en 1 Tessalonicenzen 5:23.
*Vandaar, dat de lof op Gods wet in het midden van de gemeente gevonden moet worden (*Klank en weerklank*, p. 68v.).*

Wij moeten van harte samen Psalm 119 kunnen blijven zingen!

Wees toch voorzichtig...

Onder deze titel verscheen de onderstaande column van A.C. Breen (onderwijskundige in West-Australië) in *Stimulans,* het blad dat door de Bond van Gereformeerde Jongerenverenigingen (BGJ) wordt uitgegeven. Het stond in het oktobernummer van het vorige jaar. Het geeft nog een aardige illustratie bij het vorige stukje Persrevue ook!

Een tijdje geleden moest ik naar Albany om college te geven over 60 jaar Vrijmaking. Het is geen ingewikkelde reis. Aan het einde van onze straat links, eerste rechts en aan het einde van die weg links, en je bent er. Maar dat is dan wel 400 kilometer verder. In plaats van vier uur rijden, koos ik voor drie kwartier vliegen. Op de vlucht terug had de vrouw naast me in het vliegtuig behoefte aan een praatje. Bij de landing begreep ik dat vliegangst de voornaamste reden moet zijn geweest. Ze vertelde me dat ze best een uurtje zonder roken kon. Maar op de vlucht naar haar moeder in Zuid-Afrika heeft ze altijd een nicotine inhaleerder bij zich.

"Rook jij ook?" "Nee", zei ik. "Nou, dan weet je niet wat het is om urenlang zonder roken te moeten." Nu wist ik dat wel, want ik weet nog heel goed hoe extreem moeilijk het was te stoppen met roken. Ze vond trouwens dat ze lang niet zo verslaafd was als haar moeder. Die heeft het eens gepresteerd, vertelde ze me, om midden in de nacht toen iedereen sliep, te roken in een bijna leeg colablikje. De sigaret, op het mondstukje na, in het blikje en na elke haal - zo diep mogelijk inhaleren - de hand op de opening, daarbij een zware straf riskerend. Maar ja, wat moet je anders?

Ik begrijp niet dat mensen zo verslaafd kunnen zijn. Je kunt toch gewoon stoppen! Ik had dit nog niet verteld in de auto terug van het vliegveld of ik werd geflitst. Je kunt toch gewoon langzamer rijden! Weer werd ik pijnlijk geconfronteerd met mijn eigen tekort. En dat terwijl ik anderen zo vaak de story van Jack en Bob vertel.

"Jack keek geschrokken naar zijn kilometerteller: 73 in een 50 km zone. De vierde keer in even zoveel maanden. De agent gelastte hem te stoppen. Toen hij het raampje open deed, zag hij Bob. Bob van de kerk? Ook dat nog. "He Bob, grappige ontmoeting." "Dag Jack." "Dat ik nou door jou moet worden tegengehouden op weg naar vrouw en kinderen." Geen respons. Bob pakte zijn bekeuringsboekje en begon aan zijn proces verbaal. "'k Ben benieuwd hoeveel nu weer. Als die mooie agent maar niet denkt dat ik ooit iets voor hem zal doen. Een gemeentelid notabene!" Een tikje op de ruit. Bob gaf hem de bekeuring en vertrok zonder een woord te zeggen. Jack vouwde het briefje open.

Beste Jack. Eens had ik een dochter. Ze was zes toen een auto een einde maakte haar leven. En raad eens... te hard rijden! Een bekeuring, drie maanden en de man was vrij. Vrij om zijn dochter te omhelzen. Alle drie. Ik had er maar een, en ik moet wachten tot de hemel voor ik haar kan omhelzen. Duizend keer heb ik geprobeerd de man te vergeven en duizend keer is het me misschien gelukt. En nu moet ik het weer doen. Bid voor mij en wees toch alsjeblieft voorzichtig. Mijn zoon is het laatste wat ik heb. Bob.

Ruim een kwartier later reed Jack naar huis, biddend om vergeving, en thuis vrouw en kinderen omhelzend. Het leven is kostbaar. Wees toch voorzichtig."

Register Nader Bekeken jaargang 1-10

Iedere jaargang van Nader Bekeken blijft toegankelijk doordat er in het januarinummer registers van de afgelopen jaargang worden opgenomen. Om het zoeken te vergemakkelijken is nu van de eerste tien jaargangen één groot trefwoordenregister samengesteld. U kunt het vinden op www.woordenwereld.nl, onder Nader Bekeken.

Verschenen: Tot geloof komen

Christelijke bijbelstudies

P. Niemeijer

Tot geloof komen: dat gaat niet vanzelf. De Here roept ons ertoe. Maar er lijken heel wat drempels te zijn. Dit boekje gaat in op vragen als:

- hoe zijn we er van onszelf aan toe?
- hoe moet je opnieuw geboren worden?
- wat houdt 'kiezen voor God' in?
- mogen wij zomaar het evangelie geloven?
- je kunt wel wíllen geloven, maar is het wel altijd mogelijk?
- moet je om te geloven niet uitverkoren zijn?
- kun je niet verworpen zijn?
- tot geloof komen is één, maar daarop volgt de vraag: hoe blijf je erbij?
- is er niet méér nodig dan geloven?

De auteur beluistert vanuit deze vragen een negental bijbelgedeelten. Hij laat zien hoe over verlossing, verkiezing, wedergeboorte en volharding niet gesproken kan worden buiten Christus om. Vandaar de ondertitel: christelijke bijbelstudies.

Voor bespreking in groepsverband zijn aan elk hoofdstuk opmerkingen ter verdieping en vragen voor de bespreking toegevoegd.

Binnenkort verschijnt:

Dat ik toch vroom mag blijven

- terugblik en bezinning op geloofskeuzen -

Jan Veenstra

Is vroomheid niet een hopeloos ouderwets begrip? Wat moet je daarmee in een tijd waarin iedereen mag geloven op zijn eigen manier? Waarom zou een ander vromer zijn dan jij, als het vooral om eigen ideeën en gevoelens zou gaan? Het is de vraag of we elkaar nog wel verstaan, zelfs wanneer we dezelfde woorden gebruiken.

Er is ook een valkuil. De Farizeeër uit de bekende gelijkenis streelde zijn ego met de stelligheid: hoe vroom ben ik! Maar wij formuleren de vraag anders: hoe ben ik vroom. Of, beter gezegd: hoe blijf ik vroom.

Aan ieder hoofdstuk heeft Jan Veenstra bijbelgedeelten toegevoegd die je kunt lezen bij de behandelde onderwerpen. Daarom is dit nieuwe cahier ook heel geschikt om te gebruiken voor bijbelstudieavonden.

Register op Nader Bekeken jaargang 11 - 2004

Schriftlicht

Bas, A.	Vuur en hamer	257
Berg, C. van den	De Hemelkoning, bron van licht en leven	129
Berg, H. van den	Grote woorden	97
Beuving, J.L.	Bedroeft de Heilige Geest niet!	289
Bijzet, F.J.	Boekhouder of filantroop?	321
Geertsma, H.	Een mens-in-Christus	225
Heemskerk, M.	Christusprediking: niet eerder dan op zijn tijd!	33
Kwakkel, G.	Dodelijke ernst	65
Meijer, P.K.	Kerk-zijn na Pinksteren: leven uit de Geest van samenbinding	161
Niemeijer, P.	Ons leven en Romeinen 7	1
Wolf, R. van der	$A^2 + B^2 = C^2$	193

Kroniek

Jagt, J.W. van der	2004	6
	PKN	6
	Open gereformeerd avondmaal?	7
	Redactiewijziging	11
	Kampen in de kerken	229
Storm, P.L.	Het rapport Ɛs¸¥;s¸ _ [§[•x _ • ¸ _ §¥§˜¸ _ • - een doorbraak?	132
Wilschut, H.J.C.C.J.	Geestelijk klimaat	36
	Waar word ik lid?	40
	Christelijke en kerkelijke eenheid	68
	Op glad ijs te Franeker	70
	De herberg is nergens meer	71
	The Passion	100
	Nieuw redactielid	165
	Regeltjes	165
	Hersteld hervormd	167
	Kerkelijk relativisme	168
	Dordt onder kritiek	196
	Hoe lang nog?	261
	ND jubileert	293
	Het einde van het protestantisme?	294
	De Nieuwe Bijbelvertaling	296
	J. Faber overleden	297
	Vreemdelingschap	324
	Ter toelichting	325
	Rapport deputaten kerkelijke eenheid (1)	326
	Rapport deputaten kerkelijke eenheid (2)	327
	Rapport deputaten kerkelijke eenheid (3)	329

Ingezonden / Reactie

Mulder, K.	Samen bezinnen op kerkelijke eenheid	41
Wilschut, H.J.C.C.J.	Teleurgesteld; antwoord aan Mulder	42

Thema

Hendriks, A.N.	De Geest op de voorgrond?	11
	Gebedsverhoring	44
	Verzoekingen	104
	Aandacht voor de engelen	137
	Zullen wij volharden?	233
	God en ons lijden	266
Jagt, J.W. van der	Gaan voor het ambt	73
	De kleinen en de groten	171
	Eén verbond	200
	Christus is Gastheer	298
	Vrede rond de zondag	331

Column

Burger, J.J.	Diaconie en subsidie	48
Pos, R.Th.	Opiniepagina	15
	Tweederangs christen?	109
	Krachtige gebeden?	175
	Eenheid	238
	Stijl	302
Zomer, G.Jzn.	De les van de vijgenboom	76
	Mag ik alleen op een wolk?	142
	VVV	204
	Kattebak	271
	Het kerstverhaal is uit	336

Rondblik

Bezemer, L.	Rommelig Rechts	337
Drost, H.	Visverwerking - een opvangtraject	112
	Visverwerking - een opvangkerk	143
Graaff, L.W. de	Geestelijke en wereldlijke macht in christendom en islam	16
Hendriks, A.N.	Bezinning rond de ambten	115
Hoksbergen, W.	Adaptief onderwijs: kansen voor gereformeerde scholen	179
Joosse, L.J.	Zending en multicultureel (on)geloof	207
Leeuwen, A. van	Van magistraat naar politicus	77
	Gekozen burgemeester kritisch ontvangen	110
Leeuwen, H. van	Ontwikkelingswerk - ICRE-2004	243
Meijer, Willem L.	Chagall over Chagall	80
Niemeijer, P.	Geven voor Kampen	145
	Het sieraad van onderdanigheid	205
Schutte, G.J.	Islam en onderwijs	176
Veenstra, J.	Vroomheid - waar hebben we het over	210
	Vroomheid - een greep uit de geschiedenis	239
	Vroomheid - een voet te hoog?	272
	Vroomheid - waar je anker vastheid vindt	303
Visser-Oostdijk, E.A. de	Zwart verdriet	49
Zwikstra-de Weger, M.J.A.	Harry Potter geschaduwd	276

Gemeentebreed

Bijzet, F.J.	Weglopen voor verantwoordelijkheden	82
	Geroepen of geregeld?	181
Kuiper, J.H.	De Bijbel moet open voor u!	51
Niemeijer, P.	Rituelen bij de openbare geloofsbelijdenis	20
	Wat dunkt u van genezers?	118
	Kerk en crematie	213
	De 'gave der genezing'	245
	Artikel 68 KO: geen kerkelijk jaar maar regel voor de prediking	340
Oostland, E.J.	Huisbezoek	307
Smit, J.H.	GemeenteNproject en het jongerenkapitaal	279

Korte boekbespreking

Hendriks, A.N.	D[_ •;¥ ·}• š _ ·§˘ ¸ (GS CGK 2001)	84
	G„š ;s¸ §[]ç ¥ x _ ;s¸ [_ š _ •[; (B. Loonstra)	85
	A¤¥[_ ç _ • }ç ¸}•˘ _ ¦[]˘ (Albert J. Remmelzwaal)	246
	C}¦·[]• _ • š _ B[]¯ _ ¦ (W. Balke)	309
Zwikstra-de Weger, M.J.A.	H}•§˘ , _ ˘ ·}• š _ R _ ç „§¢}¥[_ (Huib Noordzij)	119

Boek van de maand

Boiten, H.J.	E·}•x _ ¦[§¦ _ ¥¸ _ „¦„x[_ (Arie Zwiep)	23
	D _ A¦ü¸}-š§˘; „š _ §7s¸¥ (W. Verboom)	86
Burger, J.J.	D _ N[_ ˘¸ _ B[]¯ _ ¦· _ §¥}¦[•x	311
Drost, H.	H}§¥ ·„§š _ ;¥}š (Peter van de Kamp)	214
Hendriks, A.N.	M _ _ §§}• x _ •, _ x (Hans van Benthem e.a.)	185
	H „ü ,ü G„š (J. Hoek)	342
Jagt, J.W. van der	B _ ¦[]š _ • ¢ _ ¥ ¸ „ç š _ • ¸}§¥ (J. van der Graaf, red.)	149
Schutte, G.J.	P„¦[¥[_ ˘ _ ç [¦„ç [_ ·}• š _ s¸ §[;¥ _ •- š _ ¢,s§}¥[_ (H.E.S. Woldring)	280
Trimp, C.	G _ ; _ ¥7˘•š E·}•x _ ¦[˘¢ [• L˘¥¸ _ §; x§„ _ •… (J. Kailus)	249
Wesseling, J.	O¢ š _ · _ §¥}}•¯}}§¸ _ [š (W. Dekker / P.J. Vergunst)	53
Wolf, Joh. de	G„š; W„§š [• ¢ _ •; _ •¥}}¦ (Koert van Bekkum e.a.)	121

Gedicht

Slings, G.	Ballade, Gaston Durnez	25
	Vox humana, J. Eijkelboom	57
	Oproep, Jan Boerstoel	90
	Kom vanavond met verhalen, Leo Vroman	125
	Nieuwe orde, Anoniem	125
	Earl grey, Willy van Doorselaer	154
	Vader, Anton Korteweg	186
	Ik leefde wel naar vakantie toe, Willem Wilmink	217
	Bede om bevrijding, Anonieme bidder	250
	Sint Maarten, Ivo de Wijs	283
	Verzet begint niet met grote woorden, Remco Campert	315
	Hoedje wip, Anne Schipper	345

Persrevue

Schutte, G.J.	Christenen voor Israël	126
	Historie en koningschap	128
	De zielen van Europa	251
	Onze unieke geschiedenis	253
	Vragen over de islam	254
Storm, P.L.	De bruikbaarheid van Barth	26
	G„š; W„§š [• ¢ _ •; _ •¥}}¦ - twee recensies	26
	Het elfde gebod	30
	De ambten in deze tijd	31
	K. Mulder over kerkelijke eenheid	58
	Onze wereld, Gods schepping	59
	Darwin en de muizenval	61
	Eén Meester, veel leiders…	63
	De 'nieuwe' wijn van het inwendige licht	91
	Streven naar spreken in tongen?	93
	'… En deze alleen …'	94
	Prediker en de onthaasting	95
	Gereformeerd baptisme?	155
	Secularisatie - continuering of kentering?	157
	Naar het einde van het protestantisme?	159
	Gereformeerd baptisme? (2)	187
	Het ND en de hypes	189
	Geen tijd…	191
	Belijdenisgeschriften: documenten met gezag of papieren tijgers?	218
	Als het Christusgetuigenis verstomt…	220
	Al klonend de Schepper overtreffen?	222
	Teveel seks	224
	Het hart van het gemeenteleven: de prediking	284
	De Vrijmaking zestig jaar later: zijn we nog samen dankbaar?	286
	J.H. Velema over kerkelijke herverkaveling	287
	Welk protestantisme heeft de toekomst?	316
	Het nieuwe cremeren	318
	Pleidooi voor een ouderwetse kerkenraad	319
	Synode CGK en GKV	346
	Synode CGK en NGK	347
	Pubers: grenzeloos gezellig?	348
	De prediking van de leer als hart van de kerkorde	350

Trefwoordenregister

aanvechting 105-106
adaptief onderwijs 179-180
aids-patiënten 49-51
almacht van God 266-270
Alpha-cursus 86-89
ambten/ambtsdragers 31,73-75,82-83, 115-117,307-308,319-320
Assen 1926 327
avondmaal, open 7-10,298-301
ballingschap 193-196
Baptisten, Vrije 155-157,187-188
beeldendienst 102-103
bekering 225-228,257-260
beleving 13-14
belijdenis 42,43,88,149-153,187-188, 196-199,218-220,264-265
beproeving 105
beroepingswerk 181-182
burgemeester 77-79,110-112
catechese 144,271
catechismus 350-351
CDA 280-283
charismatisch denken 182-185
chiliasme 343
Chr. Geref. Kerken 287-288,295-296, 317-318,326-327,346-348
christen, leven als 1-5,97-100, 107,131-132
Christenen voor Israël 126-128
ChristenUnie 110-111,282,337-339
christianisering 16-19
COGG 287-288
conservatisme 337-339
crematie 213-214,318-319
culturen, andere 207-209

deputaten kerkelijke eenheid 326-331, 346-347
deputaten vierde gebod 331-335
diaconie 48
donatisme 240-241
doop 98,156,188
doperdom 171-174
Dordtse Leerregels 196-199
DTEG-brochure 101-104
duivel 104-108,267-268
echtscheiding 132-137
eenheid, kerkelijke 41-42,42-43,58-59, 68-70,238,326-331,346-348
engelen 137-141
eredienst 144,265,284-285,340-342
ervaring 185
eschatologie 342-344
Europese grondwet 251-253
evangelie 33-36
evangelisatie 112-114,143-144
evangelisch denken 23-24, 159-160,264-265
evolutietheorie 61-62
feestdagen 340-342
Franeker 70-71
gaven (van de Geest) 11-14,182-185
gebed 44-47,169,175,184
gebedsgenezing 118-119,245-246
gebedspastoraat 91-93
Geest, Heilige 11-14,37,161-164,1 82-185,203,289-292
geestelijk klimaat 36-39
Geestesdoop 183
geloofsbeleving 13-14,185,211,303-306
geloofsstrijd 4
gemeenschap 10,161-164
gemeenteleven 191-192,193-196
GemeenteNproject 279-280
genadeverbond 200-203
genieten 30-31
Gereformeerde Gemeenten 295,302
geschiedenis 253-254
GPV 280-283
grondtalen 52
handoplegging 21
Harry-Potterboeken 276-278
Heilige Geest 11-14,37,161-164, 182-185,203,289-292
heiliging 2,290-291
Hemelvaart 142
herberg 71-72
hermeneutiek 123
Hersteld Ned. Hervormde Kerk 167-168,287-288
hervormingsdag 257-260
homofilie 28-29,123
Houten 91-93
huisbezoek 307-308
hulpverlening (zending) 49-51
hypes 189-191
identiteit 262-263
islam 16-19,176-178,254-256
Israël 126-128,342
jeugdkerk 238
kerk 68-70,109
kerk, plaatselijke 40
kerkelijk leven 191-192, 193-196,261-266
kerkelijke eenheid 41-42,42-43,58-59, 68-70,238,326-331,346-348
kerkenradendag 115-117
kerkfusie 68-70
kerkgrenzen 40
kerkorde 165-166,350-351
kerkverband 40,70-71
kerk-zijn 53-56,161-164, 214-216,294-296,316-318
kinderdoop 156,188
kinderen 171-174
klimaat, geestelijk 36-39
klonen 222-223
Knecht van de H _ §_ 33-36
koningschap van Christus 129-132
koningschap, historisch 128
labadisme 242
leerstukken 85
leiderschap 62-63,246-247
leven als christen 1-5,97-100, 107,131-132
levensstijl 302
liefde van God 65-68,289-292
Lot 30-31
lijden van Christus 100-104
lijden (van de mens) 266-270
magie in jeugdboeken 276-278
ministry 92,184
mystiek 240
N _ š _ §}•š; D}x¯¦}š 15,189-191, 293-294
Nederlands Geref. Kerken 327-328, 347-348
New Wine 91-93
N[_ ˇ¸ _ B[]¯ _ ¦· _ §¥}¦[•x 71-72, 296-297,311-314,336
Oase (De Vakantiekring) 204
onderdanigheid 205-206
onderwijs 176-178,243-245
onthaasting 95
ontheffing 82-83
openbare geloofsbelijdenis 20-22
opiniepagina 15
opleiding (tot predikant) 145-149,2 29-233
opvoeding 348-350
overheid 16-19,77-79,110-112, 176-178,179-180,280-283,337-339
Passion of the Christ, The (film) 100-104,304
Paulus 1-5
piëtisme 241
politiek 280-283,337-339
postmodern 53-56
predikant 51-53,229-233
prediking 76,284-285,350-351
profetie 12
protestantisme 159-160,294-296,316-318
Protestantse Kerk Nederland 6-7, 167-168,287-288,295
pubers 348-350
redding 33-36
Reformatie 119-120
regels 165-166
relativisme 168-170
Remonstranten 234,236
rituelen 20-22
sabbat 331-335
samensprekingen 41-42,42-43,329-331
satan 104-108,267-268
schepping 59-61
schilderkunst 80-82
schriftgebruik 27-29,94
schriftgezag 27-29,122-123, 263-264,285
secularisatie 157-158
stadsgebed Amersfoort 169
stad(skerk) 214-216
subsidie 48
synode, GS Berkel en Rodenrijs 1996 133
GS Leusden 1999 133
GS Zuidhorn 2002 133,329
tempelbouw 193-196
theologie 220-222
Theologische Universiteit 36-39, 145-149,168-169,229-233
toekomstverwachting 342-344
toelating avondmaal 7-10
tongentaal 93-94,184
toorn van God 289-292
trouw van God 65-68,236
tucht 299-300
tweede gebod 102-103
tijdgeest 53-56
vakantie 204
verbond 171-174,196,200-203
vergeving 321-324
verhoring 44-47
verkiezing 196-197,198-199
verleiding 106
verlossing 5
verzoeking 104-108
vierde gebod 310,331-335
volharding der gelovigen 233-237
vreemdelingschap 324-325
vroomheid 210-212,239-242, 272-275,303-306
vrouw en ambt 84
vrijheid van onderwijs 176-177
Vrijmaking 286-287
vrijzinnigheid 27
vijgenboom 77
weerbaarheid 107
wet 2,247-249
wraak 107
zegen 171-174
zending 207-209
zondag 331-335
zonde 1-5,98-99,257-260,321-324
Zuid-Afrika 49-51

Personenregister

Barth, Karl	26-27,60-61
Bavinck, H.	230-231,232
Bergwerff, P.A.	293-294
Born, L.	59-61
Bottenbley, O.	155-157,187-188
Bouritius, J.	201
Bruggen, J. van	231
Calvijn, J.	309-310
Cellarius, Martin	201
Chagall, Marc	80-82
Darwin, Ch.	61-62
Dongen, M. van	116
Douma, J.	231,232
Drayer, G.	101-103
Dussen, A. van der	198-199
Erasmus, Desiderius	273-274
Faber, J.	297-298
Gibson, Mel	100-101
Graaff, L.F. de	137,140-141
Greijdanus, S.	231
Gurp, P. van	298,325-326
Hoekzema, M.E.	36-39
Hutten, G.	11-15,70-71
Jong, H. de	43,196-198,264,327-328
Joshua, T.B.	118-119
Kamphuis, B.	328
Kamphuis, J.	231,232
Kennedy, J.	68-70
Kuiper, R.	263-264
Küng, Hans	255
Lettinga, J.P.	231
Loonstra, B.	327
Luiten, B.	298,300
Luther, Maarten	247-249,257-260,274
McGrath, A.	159-160,294-296,316-318
Marcion	200
Maris, J.W.	294-295
Meiden, A. van der	233-237
Moerkerken, A.	295
Mulder, K.	42-43,58-59,264
Nieboer, W.	170,191
Ophoff, Jaap	40
Ouweneel, W.J.	189
Paas, S.	101-103
Pathuis, H.	135-137
Roosenbrand, J.W.	11-15
Ruijter, C.J. de	36-39,115-116,232
Schilder, K.	231,232
Schleiermacher, F.D.E.	303
Sonneveld, Reinier	101-103
Spinoza, Benedictus de	274-275
Spruijt, B.J.	337-339
Spijkerboer, A.A.	256
Trimp, C.	231,232
Velde, M. te	116-117
Velde, R.T. te	262-263
Velema, J.H.	287-288
Velema, W.H.	26-27
Vergunst, P.J.	295
Verkuyl, J.	255-256
Voorberg, P.L.	135-137
Vries, K. de	7-10,36-39,298-301
Wesley, John	185
Wessels, A.	255
Westerkamp, D.	91-93
Wiskerke, Reina	262-263
Zijlstra, Jan	118-119

Beknopt tekstregister

Genesis	1	60-61
	2:1-3	334
	15,17	201
Numeri	11:20,29	290
Deuteronomium	24:17-22	163
Nehemia	9:20,30	290
Psalmen	50:15	44
	55:23	44
	56:6	291
	81:11	44
	88	47
	91:11	139,140
	115	171-174
Prediker	3:9,12-13	95
Jesaja	42	34
	53	35
	63:7-11	289-292
Jeremia	16:6	174
	23:9-32	257-260
Hosea	6:1-3	65-66
	6:4-6	65-68
Haggaï	1:6,9,12,13,14	193-195
Matteüs	4:3	104
	12:8	333
	12:15-21	33-36
	18:10	139
	18:23-27	321-324
	25:14-30	321
Lucas	2:7	71-72
	16:1-9	321
Handelingen	4:32-37	161-164
	5:1-11	164
Romeinen	5:12	267
	6-8	1-5
	6:8	97-100
	7:14-26	1-5,183-184
	9-11	198,199
1 Korintiërs	7:10v	133-136
	12:9	245-246
	12-14	93-94
	14:33,40	165
	15:35-58	213
2 Korintiërs	5:10-17	225-228
Efeziërs	4:17-30	298-292
	5:18	183
	6:11	104,107
Filippenzen	4:6	44
Kolossenzen	1:24	269
1 Tessalonicenzen	3:5	104
	4:17	343
1 Timoteüs	3:1	73-75
	3:8	115
Hebreeën	1:14	139
	4:16	44
	9:18,22,24-26	202
Jakobus	1:2,3,13	105
	5:16	46,47
1 Petrus	3:1-7	205-206
	5:8,9	107
1 Johannes	2:18	343
Openbaring	4:1-3,6-8	129-132
	11:8	172
	13:16	172,174
	19:5	172,174
	20	343
	20:12	172,174,321
NGB	art. 28	300-301
	art. 30	116
	art. 36	147
Heid. Cat.	zd. 5	322
	zd. 9	268-270
	zd. 10	266-270
	zd. 12	75
	vr. 74	171
	zd. 30	299
	zd. 38	146,335
	antw. 117	44,45,169
	antw. 124	45
	antw. 127	104
	antw. 129	44,45
DL	I,6,7	197-198
	V	234-237
	V,4,6	106-107
	V,5	292
Kerkorde	art. 1	165
	art. 18	146,147
	art. 19	146
	art. 21	307
	art. 36	166
	art. 60	8-9,299,300
	art. 68	340-342
	art. 79	301
	art. 84	166